

KWERENDA HISTORYCZNA MIEJSKIEGO SZKOLNEGO OGRODU BOTANICZNEGO

Autor opracowania:
© Jerzy Ilkosz

WROCŁAW 1994

Nazwa: Miejski Szkolny Ogród Botaniczny (Der städtische botanische Schulgarten)

Autor projektu: inspektor ogrodowy H. Kiekheben, nadogrodnik Parku Szczytnickiego E. Heinze, Ch. Cabanis, Prof. Dr. A. Engler. Ogród powstał z inicjatywy nadburmistrza Wrocławia Friedensburga, oraz ówczesnego miejskiego radcy szkolnego Pfundtnera

Czas powstania: I faza 1887 - 1889; II faza 1898; III faza 1905; IV faza 1912 - 1913

Użytkownik: Gmina Wrocławia, do 1939 roku funkcjonował jako Miejski Szkolny Ogród Botaniczny, zarządzany był przez kuratorium składające się z 10 osób podległych magistratowi miasta. Po II wojnie światowej stał się częścią Parku Szczytnickiego, podlegając Zarządowi Zieleni Miasta.

HISTORIA POWSTANIA I BUDOWY;

Miejski Szkolny Ogród Botaniczny zawdzięcza swoje powstanie zapotrzebowaniu wrocławskich szkół na florę wykorzystywaną w pogładowym kształceniu młodzieży. Do czasu powstania ogrodu, poszczególne szkoły posiadały swoje własne, oddzielne ogrody. W miarę urbanizacji miasta szczególnie w ostatnim ćwierćwieczu XIX stulecia na te przyszkolne ogrody musiały być likwidowane.

W 1872 r. władze magistratu Wrocławia podjęły ideę założenia centralnego ogrodu szkolnego, który obsługiwałby wszystkie szkoły powszechne, gimnazja i licea a także wyższe szkoły zawodowe i artystyczne. Pomysłodawcą założenia takiego ogrodu był miejski radca szkolny dr Pfundter oraz nadburmistrz Wrocławia dr Friedensburg. Od strony naukowej program działalności ogrodu botanicznego opracował prof. dr A. Engler, profesor uniwersytetu we Wrocławiu, dyrektor Uniwersyteckiego Ogrodu Botanicznego, późniejszy dyrektor Ogrodu Botanicznego w Berlinie.

Pierwszy projekt ogrodu o powierzchni ok. 2,7 ha wykonał w roku 1887 na zlecenie magistratu miasta ogrodnik i kierownik Parku Szczytnickiego, E. Heinze. W roku 1889 na wiosnę rozpoczęto pierwsze prace. Dużą pomoc uzyskano od sąsiadującego z przyszłym ogrodem Miejskiego Zakładu Ogrodniczego i miejskiej szkółki drzew, produkujących roślinność na potrzeby zieleni miejskiej. Pracami kierował inspektor ogrodowy Kiekheben, który był aż do I wojny światowej kierownikiem Szkolnego Ogrodu Botanicznego. Początkowo ogród posiadał jedynie pomieszczenie na sprzęt ogrodniczy oraz salę do nauczania botaniki obliczoną na 50 - ciu uczniów. W związku z zwiększaniem się ilości szkół we Wrocławiu w roku 1898 poszerzono ogród o 2,5 ha powierzchni a w roku 1905 o następne 2,5 ha. W 1907 roku według projektu wrocławskiego architekta miejskiego inspektora budowlanego Ch. Cabanisa wzniesiono dom z mieszkaniem dla pracownika ogrodu i jego rodziny oraz pokojami dla trzech pomocników. W domu tym były również magazyny, w piwnicy na bulwy roślin i na strychu na nasiona, oraz pokój biurowy. W roku 1912 wzniesiono wg projektu tego samego architekta szklarnię wraz z kotłownią. Tak więc ogród posiadał obok sali wykładowej i pomieszczenia na narzędzia, ogrzewaną szklarnię, inspekty szklarniowe oraz wspomniany dom mieszkalny.

W roku szkolnym 1912/1913 ogród obsługiwał podczas miesięcy letnich 35 szkół średnich, łącznie z seminariami oraz szkołami prywatnymi a także 153 szkoły podstawowe.

W 1912 roku dostarczono dla szkół 321 gatunków roślin w 444075 egzemplarzach i 141 gatunków w 597 278 egzemplarzach. Oprócz tego dostarczano rośliny do wrocławskiej Akademii Sztuki na lekcje rysunku. Rośliny przewożono do szkół specjalnym pojazdem cztery razy w tygodniu pomiędzy godziną 3 - 6 po południu.

Do czasów Wystawy Stulecia w 1913 roku Szkolny Ogród Botaniczny posiadał arboretum przeznaczone tylko dla szkół i do celów pedagogicznych. W związku z przygotowaniami do wystawy w 1912 i 1913 roku ogród nabrał bardziej charakteru parkowego. Wówczas wytyczono alejki parkowe, które pozwalały zwiedzać przygotowaną ekspozycję w ramach Wystawy Sztuki Ogrodowej na Wystawie Stulecia od maja do października 1913 roku.

Na Wystawie Stulecia ekspozycję Botanicznego Ogródu Szkolnego podzielono na cztery grupy tematyczne: w pierwszej, którą zlokalizowano w najstarszej części ogrodu pokazano rośliny w układzie systematycznym. W drugim dziale pokazano przykładowe arboretum i szkółki krzewów i drzew w połączeniu z roślinnością leśną i łąk. W dziale trzecim zaprezentowano "obrazy wegetacji" roślin żyjących w podobnych warunkach środowiska naturalnego, i roślinność, którą wykorzystywano w celach dydaktycznych na lekcjach szkolnych. Dwa te działy mieściły się w nowszej części ogrodu. W dziale czwartym zgromadzono roślinność według grup geograficznych, florę rosnącą na śląskim pogórzu i w Karkonoszach, roślinność alpejską oraz egzotyczną.

Jak wynika z analizy planów miasta w okresie międzywojennym nie nastąpiły większe zmiany w układzie ogrodu. Zachował on kształt jaki uzyskał podczas Wystawy Stulecia.

W latach 20 - tych XX wieku planowano rozbudować ogród w kierunku wschodnim na obszarze obecnego stadionu.

Zaprojektowany w latach 1912 - 1913 przez ówczesnego kierownika Szkolnego Ogródu Botanicznego inspektora ogrodowego H. Kiekhebena ogród przetrwał do czasów II wojny światowej i pełnił cały czas swoją funkcję dydaktyczną dla wszystkich wrocławskich szkół. W 1912 roku zarząd - kuratorium ogrodu liczyło 10 osób, na jego czele stał radny miejski Giesel oraz radny do spraw szkół dr Pfudtner.

Wrocławski Szkolny Ogród Botaniczny jak podają źródła, służył za wzór dla innych tego typu placówek, zarówno jeżeli chodzi o zasady funkcjonowania jak i program działalności i rozplanowanie ogrodu. Na naszym ogrodzie wzorowały się szkolne ogrody w miastach: Magdeburgu, Eberfeld i Bratysławie.

OPIS:

Miejski Szkolny Ogród Botaniczny założony został w nowej wschodniej partii Parku Szczytnickiego. Ogród od północy graniczył z dawnym Miejskim Zakładem Ogrodniczym, który jak wynika z planów powstał na początku XX wieku na miejscu dawnych cegielni; od strony północno - zachodniej z częścią Parku Szczytnickiego powstałą w latach 70 - tych XIX wieku

zwaną Göpperthain; od strony wschodniej ze stadionem sportowym wybudowanym w latach 20 - tych XX wieku.

Najstarsza (projekt z 1887 r.) część ogrodu została założona na planie trójkąta zbliżonego do prostokątnego, którego boki przyprostokątne biegły zgodnie z przebiegiem obecnych ulic: Dembowskiego, Kopernika i Heweliusza. Jak wynika z planów archiwalnych granice ogrodu były naturalne. E. Heinze podzielił ogród głównymi alejami w kształcie litery "Y" obsadzonymi szpalerem drzew lub krzewów, które biegły w kierunku północno zachodnim. Podzielone one zostały trzema alejami poprzecznymi, które równolegle przecinały ogród. Na przecięciu ukształtowano okrągłe place. Punktem centralnym był okrągły obsadzony plac na przecięciu alei wyznaczających osie ogrodu. Wejście główne do ogrodu znajdowało się u zbiegu obecnych ulic Heweliusza, Kopernika i Dembowskiego, z którego wchodziło się na czworokątny placik zbliżony do kwadratu, na którym znajdowała się sala wykładowa i magazyn narzędzi ogrodniczych. Kompozycja ogrodu regularne odpowiadała XIX wiecznemu duchowi czasu poprzez usytuowanie centralnego placu z diagonalnie dochodzącymi alejami. Pomędzy alejami znajdowały się kwatery ze szkółkami roślinnymi.

W 1898 dołączono od strony wschodniej przyległy 2,5 ha teren na planie czworoboku zbliżonego do prostokąta. Niestety nie udało się odszukać materiałów ukazujących ten etap rozwoju ogrodu. W 1905 roku dołączono od strony wschodniej następne ok. 2,5 ha terenu i w 1907 roku u zbiegu ulic: Heweliusza i Kopernika wybudowano dom mieszkalny i biuro utrzymany w modnym wówczas typie "Landhausu" i willi podmiejskiej. Budowla częściowo murowana, częściowo konstrukcji fachwerkowej z dużymi połaciowymi dachami. W 1912 roku po południowo - wschodniej stronie pierwotnej sali wykładowej wybudowano dużą szklarnię z przyległą do niej kotłownią. Wówczas też rozplanowano na nowo cały ogród. Kompozycyjnie był on podzielony na dwie części starą i nową, oddzielone wałem ziemnym.

W roku 1912 inspektor ogrodowy i jednocześnie kierownik Szkolnego Ogrodu Botanicznego H. Kiekheben zaprojektował na nowo całe założenie, w celu przygotowania ogrodu na wielką Wystawę Stulecia w 1913 roku. Z zachowanego planu wynika, że projekt utrzymany był w duchu

parku krajobrazowego w nowszej części. W starszej, która była oddzielona wałem ziemnym, poprzez który było przerzuconych 5 drewnianych mostków, dało się zaobserwować układ dwóch głównych osi usytuowanych prostopadle do siebie, dzielących tę partię ogrodu na cztery części, w których rozplanowano spiralnie, bądź owalnie biegnące i przenikające się alejki i ścieżki. Część nowsza, krajobrazowa wykorzystywała dwa zachowane do obecnej chwili zbiorniki wodne, które wówczas zostały założone.

STAN ZACHOWANIA I WNIOSKI KONSERWATORSKIE:

Ogród nie zachował się do obecnych czasów w pierwotnej formie, nie pełni również pierwotnych funkcji. Zachowane są dwa stawy, część alejek parkowych, szczególnie obwodowych w północnej dawnej nowszej części, wokół stawu. W części starszej zachowana została aleja dawnej osi wschód zachód. W tej części dawnego Szkolnego Ogrodu Botanicznego zachował się we fragmentach starodrzew. Obecnie dawny ogród jest częścią Parku Szczytnickiego.

ARCHIWALIA:

Projekty, plany:

1. Plan miasta Wrocławia Augusta Hoffmanna z 1865 roku w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
2. Plan Starych Szczytnik z 1882 roku w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
3. Pierwszy projekt Botanicznego Ogrodu Szkolnego autorstwa E. Heinze, z 1887 roku, w skali 1:1000, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia.
4. Plan miasta Wrocławia z 1892 roku, z zaznaczonym obszarem Botanicznego Ogrodu Szkolnego, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
5. Plan miasta Wrocławia z 1901 roku, z zaznaczonym obszarem Botanicznego Ogrodu Szkolnego po dołączeniu nowej części w roku 1898 roku, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
6. Projekt autorstwa Charlota Cabanisa z 1906 roku szamba przy domu dla pracowników Botanicznego Ogrodu Szkolnego, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia

7. Projekt autorstwa Charlota Cabanisa z 1907 roku domu dla pracowników Botanicznego Ogrodu Szkolnego, rzuty, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
8. Projekt autorstwa Charlota Cabanisa z 1907 roku domu dla pracowników Botanicznego Ogrodu Szkolnego, widoki elewacji, przekroje, inwentaryzacja powykonawcza w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
9. Projekt autorstwa Charlota Cabanisa z 1912 roku szklarni i kotłowni Botanicznego Ogrodu Szkolnego, rzut, przekroje, elewacje, plan sytuacyjny w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
10. Inwentaryzacja powykonawcza szklarni i kotłowni Botanicznego Ogrodu Szkolnego z 1914 roku, rzut, przekroje, elewacje, plan sytuacyjny w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
11. Rozplanowanie Wystawy Stulecia z 1913 roku, z zaznaczonym Botanicznym Ogrodem Szkolnym w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
12. Projekt H. Klebheben z 1912 rozplanowania Botanicznego Ogrodu Szkolnego na Wystawę Stulecia, wraz z opisem w: Schiff Julius, Führer durch den Botanischen Schulgarten der Stadt Breslau. Mit einem von Garten - Inspector H. Kickheben entworfenen und ausgeführten Plane des Gartens, Breslau 1913, w: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Gabinet Śląsko - Łużycki syg. Yu 672a.
13. Projekt Botanicznego Ogrodu Szkolnego z 1927 roku z niezrealizowanym rozplanowaniem obecnego stadionu sportowego, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia
14. Mapa sekcyjna Miasta Wrocławia, stan obecny, z zaznaczonym rozwojem przestrzennym dawnego Botanicznego Ogrodu Szkolnego

ŹRÓDŁA DRUKOWANE OMÓWIENIA I OPRACOWANIA:

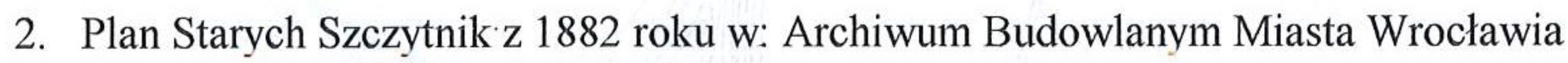
1. Dienstanweisung für den Gärtner des großen botanischen Schulgartens neben den Göpperthein zu Alt Scheitnig 1889 März, w: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Gabinet Śląsko - Łużycki syg. Yu 672
2. Verzeichnis der im großen botanischen Schulgarten von Breslau anzubauenden Pflanzen, [Bresla] 1888, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Gabinet Śląsko - Łużycki syg. Yu 672
3. Katalog für die Allgemeine Obst- und Gartenbau Ausstellung und die Ausstellungen für Land- und Forstwirtschaft und Fischerei im Schieswerder zu Breslau 1893 vom 27 September bis 4 October., Breslau [1893], w: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Gabinet Śląsko - Łużycki syg. Yn 1100
4. Dienstvorschriften für die Gärtner und Arbeit des Städtischen Botanischen Schulgartens zu Breslau, [Breslau] 1907, w: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Gabinet Śląsko - Łużycki syg. Yu 672
5. Notka z : "Schlesische Zeitung", z: 1912/05/12
6. Zur Jahrhundertfeier der Freiheitskriege, Breslau 1913 "Schlesische Zeitung", z: 1912/08/18
7. Jahrhundertfeier der Freiheitskriege. "Schlesische Zeitung", z: 1912/10/29
8. Notka z: "Schlesische Zeitung", 1912/12/15
9. Garten = Bauausstellung. Breslau 1913. "Breslauer Zeitung" 1912, Nr 882, z: 1912/12/15
10. Richter H. Die Gesamtanlage der Gartenbauausstellung., w: Sondernummer Schlesische Zeitung Jg.172, 1913, Breslau s.14
11. Hoppe (Gartentechniker) Die Gartenbauausstellung in Breslau. "Schlesien" Jg.6 1912/1913, z:1913/08/01 S. 577-580
12. Der Städtische Botanische Schulgarten w: Amtlicher Führer. Jahrhundertfeier der Freiheitskriege. Breslau 1913. Mai - Oktober, Breslau 1913 s. 139 - 146

13. Schiff Julius, Führer durch den Botanischen Schulgarten der Stadt Breslau. Mit einem von Garten - Inspector H. Kickheben entworfenen und ausgeführten Plane des Gartens, Breslau 1913, w: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Gabinet Śląsko - Łużycki syg. Yu 672a.

der früheren Geldmark

ALT-SCHLEITNIG

1882.

Ms. A. 9. 2. 1. 957a

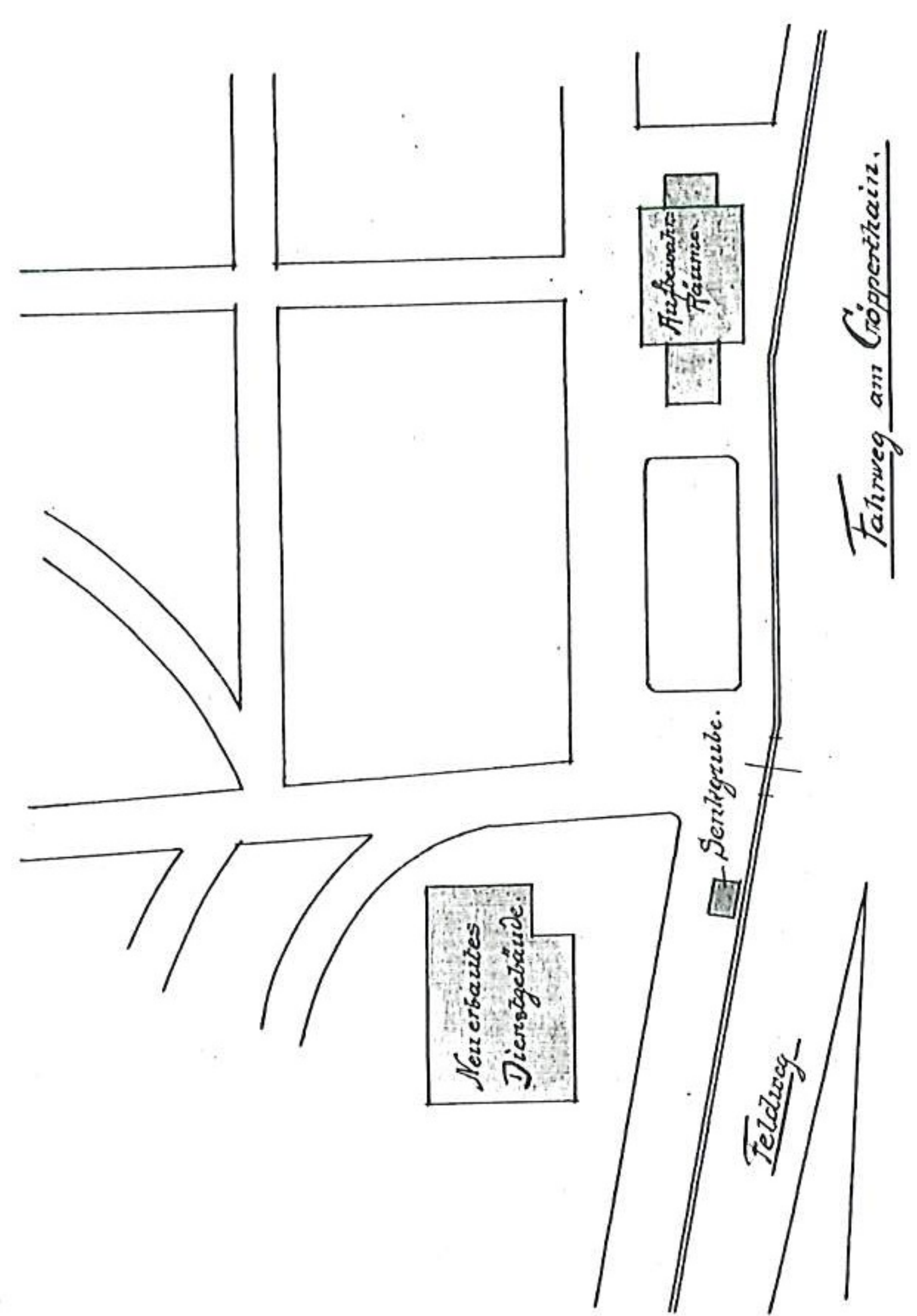

Cap. 20. 2, 250^a

3. Pierwszy projekt Botanicznego Ogrodu Szkolnego autorstwa E. Heinze, z 1887 roku, w skali 1:1000, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia.

22.04.668/06.

Lageplan. 1:500.

Zeichnung

zur Anlage einer Senkgrube für das neu erbaute Dienstgebäude im botanischen Schulgarten in

Schleising. Zu P.I. 48.06.

Breslau, den 18. Februar 1906.

Stadtbaupolizeiinspektion S.M.

lediglich in baupolizeilicher Hinsicht technisch geprüft.

Breslau, d. 18. Feb. 1906.

Polizei-Bauinspektion I.

Diener

Cabanis.

Bauinspektor.

Genehmigt nach Massgabe des Pauschalbes P.I. 48.06.

Breslau, d. 18. Febr. 1906.

Stadt Bauinspektion.

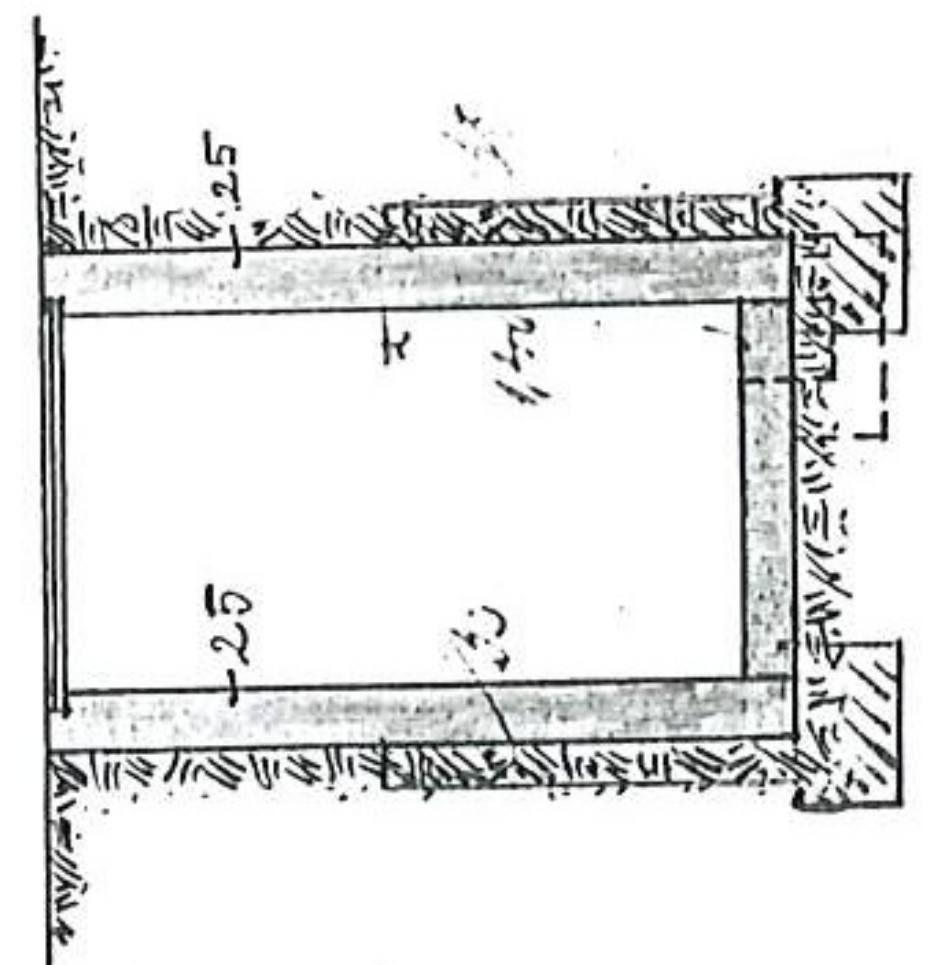
F.A.

Städt. Bauinspektion.

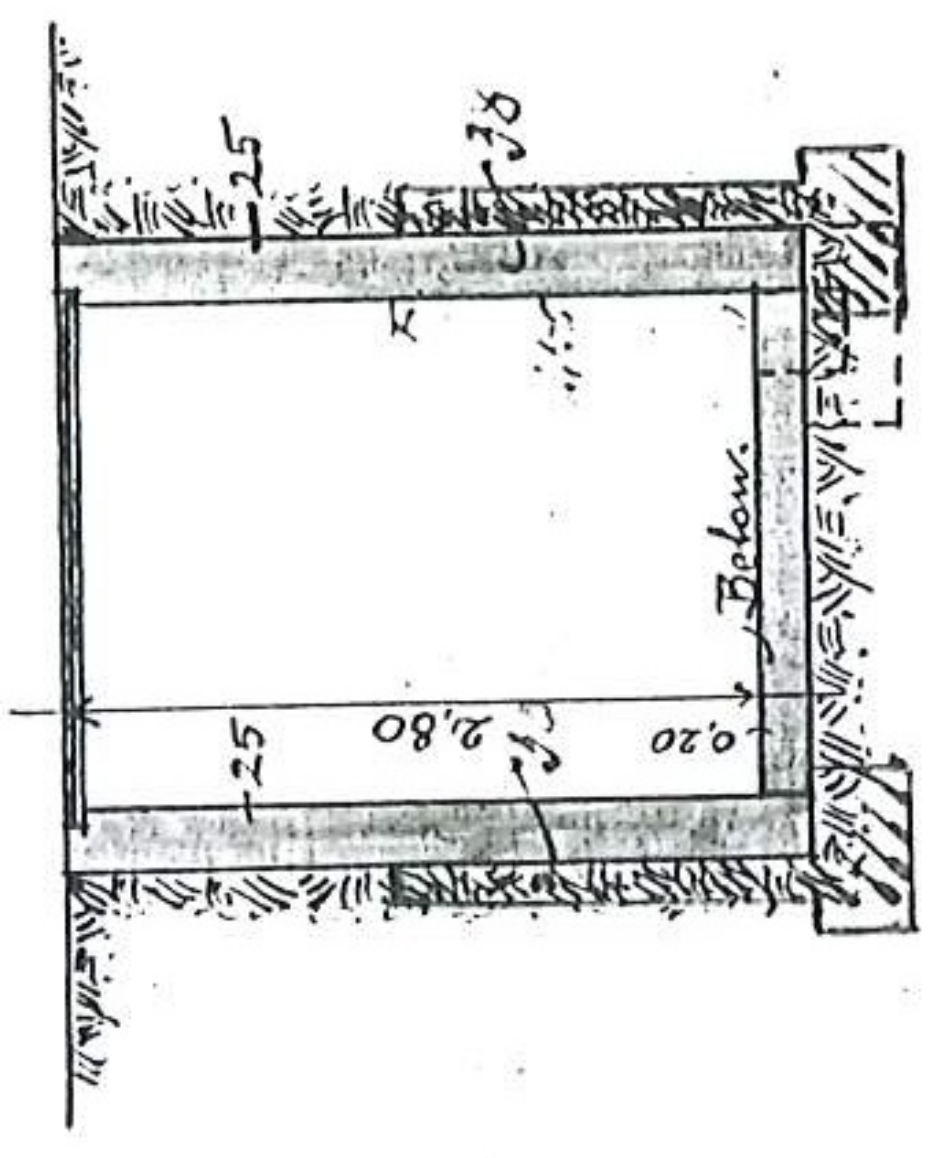

PI 48.06.

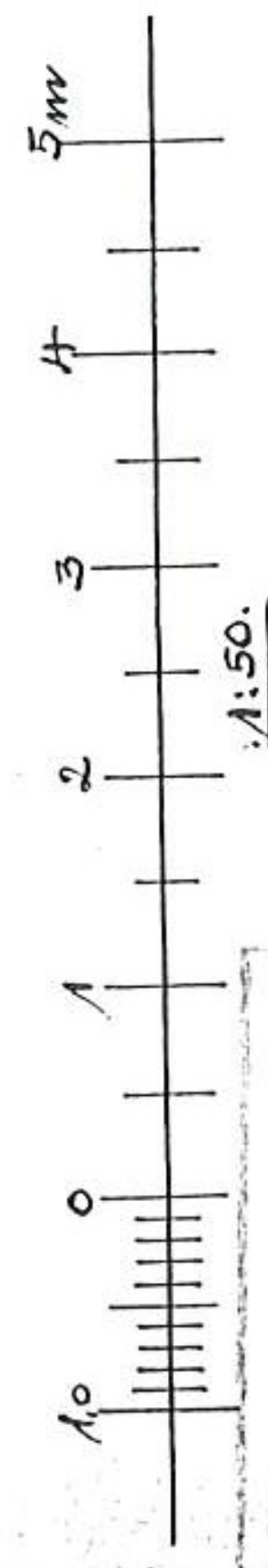
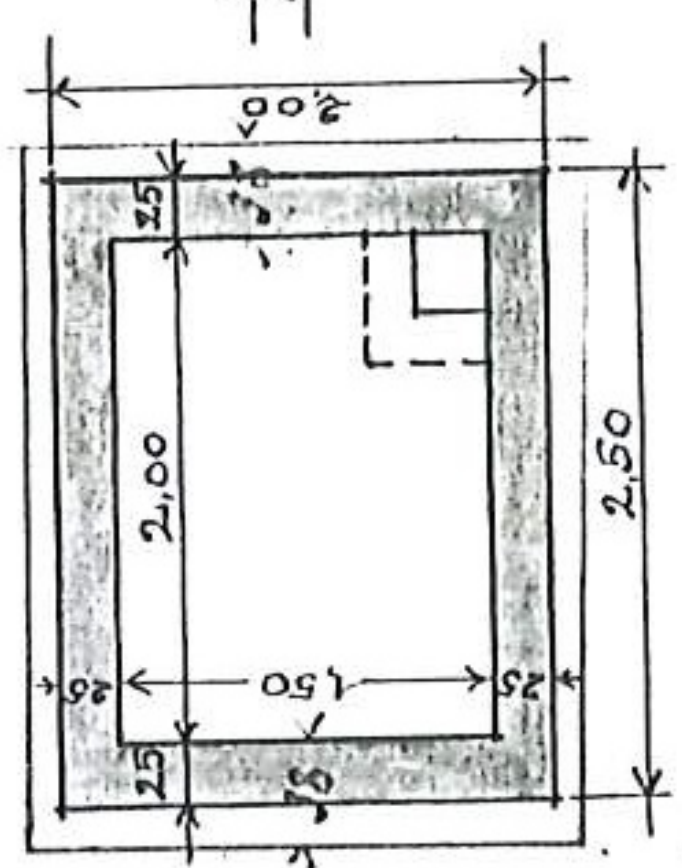
Querschnitt.

Langenschnitt.

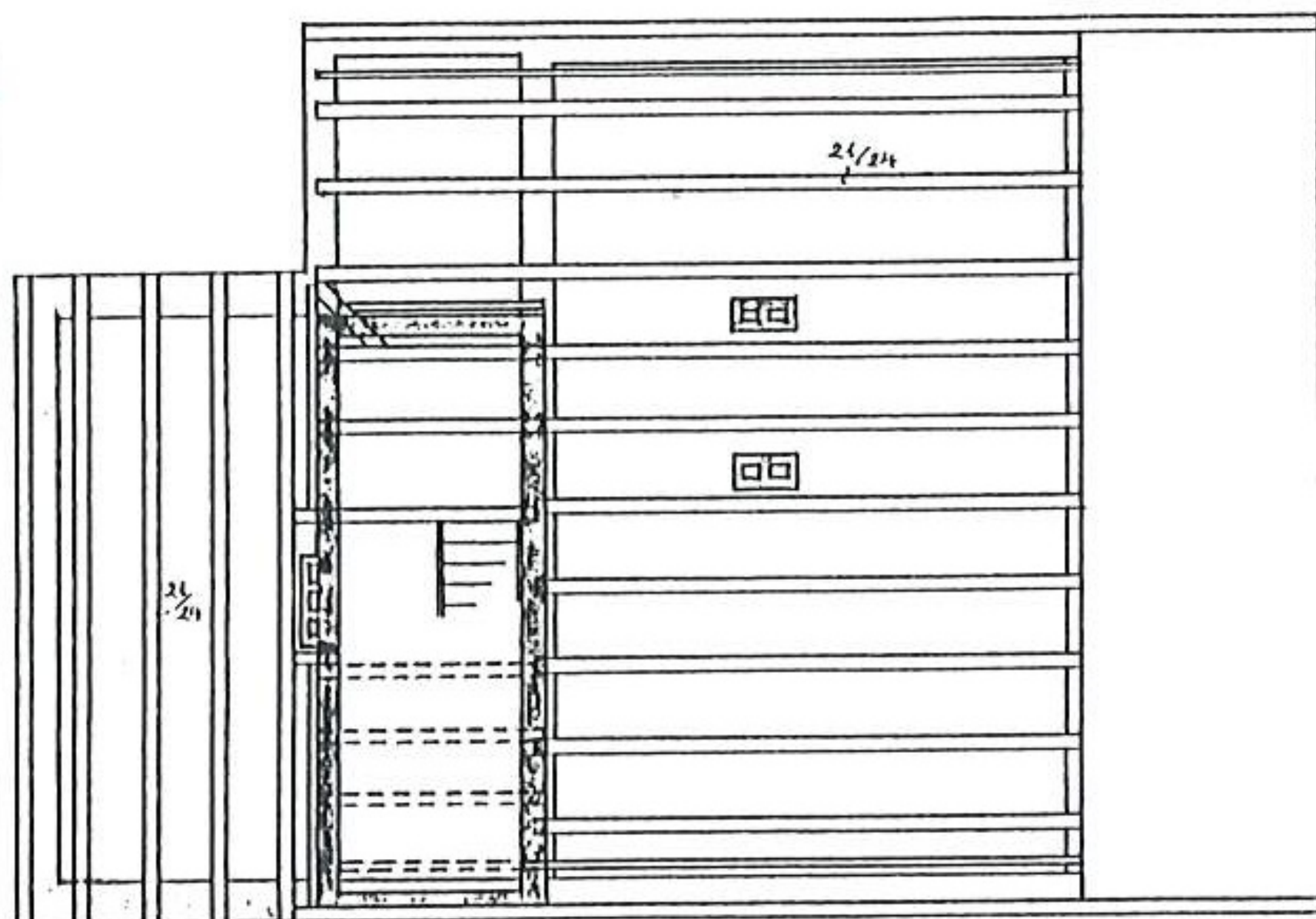
Grundriß.

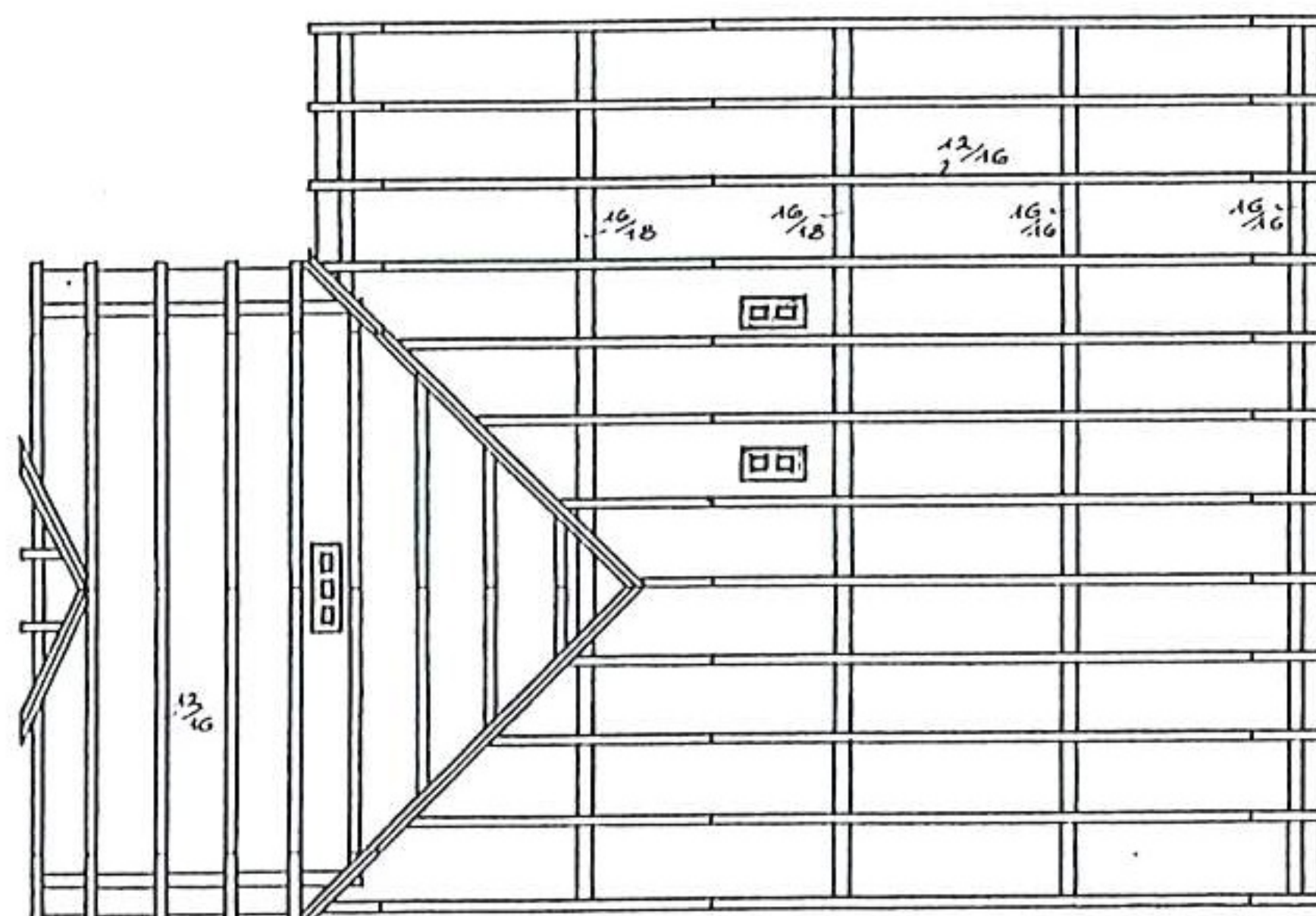
IM BOTANISCHEN SCHULGARTEN.

ABRECHNUNGS - ZEICHNUNG.

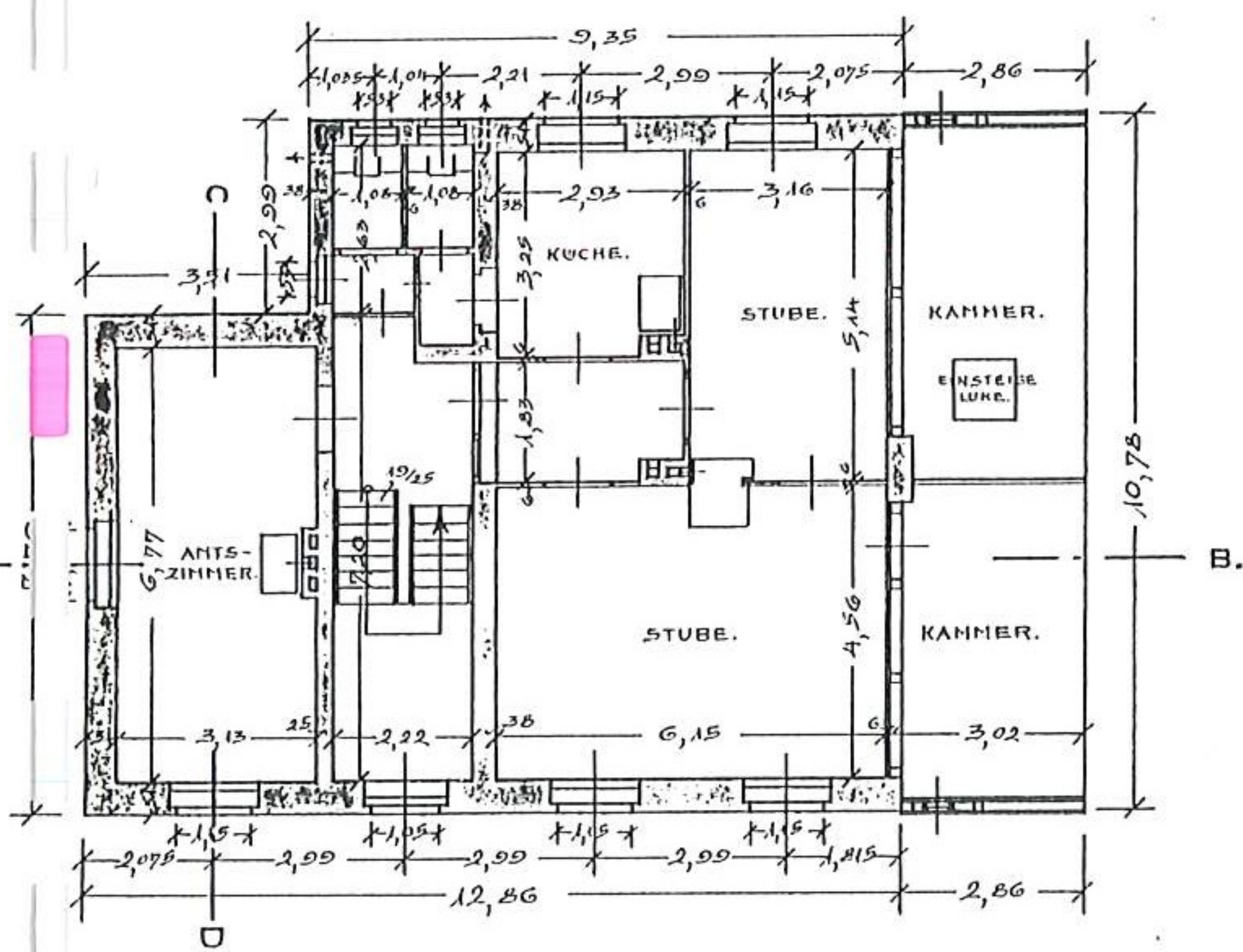
BALKENLAGE.

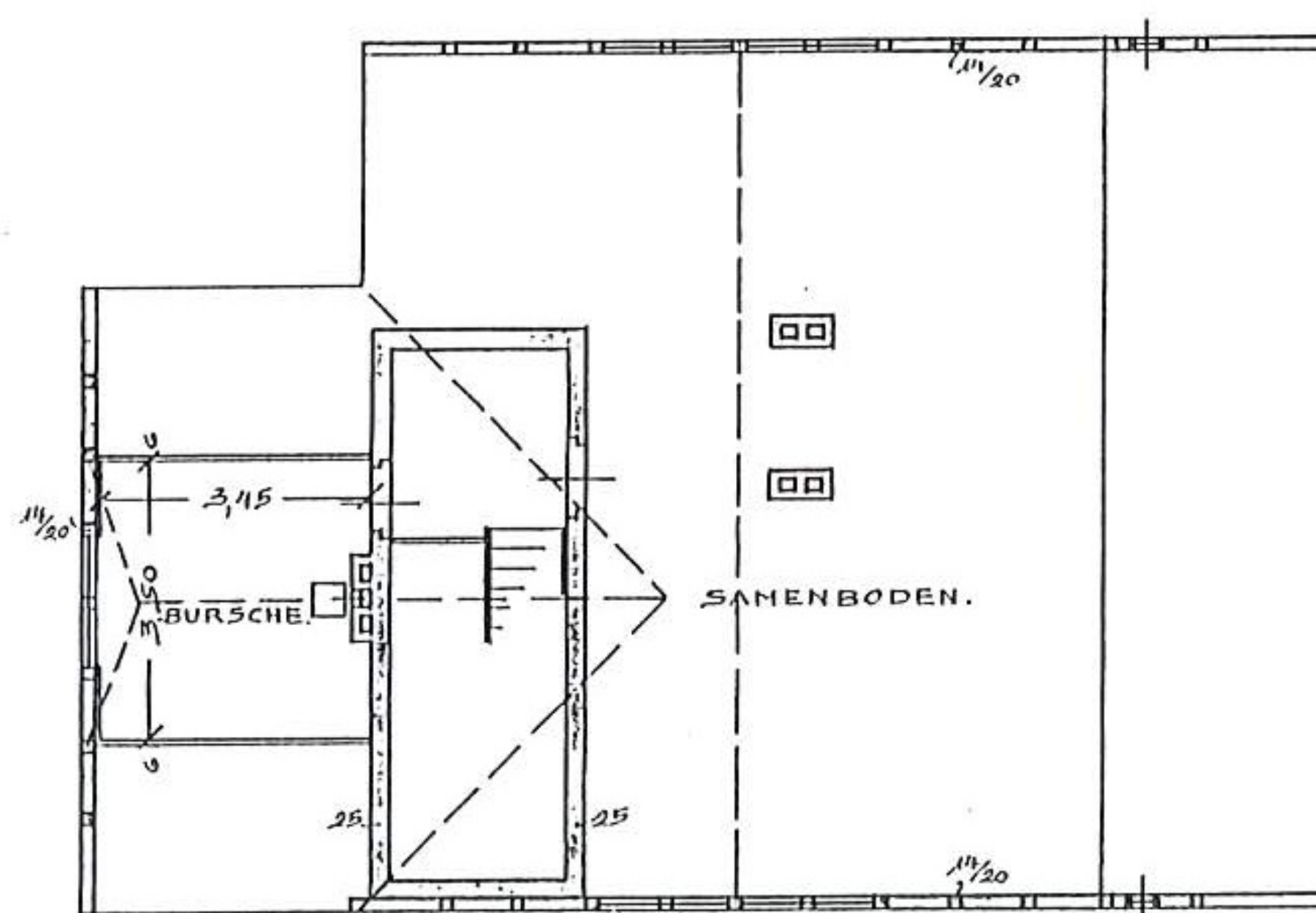
SPARRENLAGE.

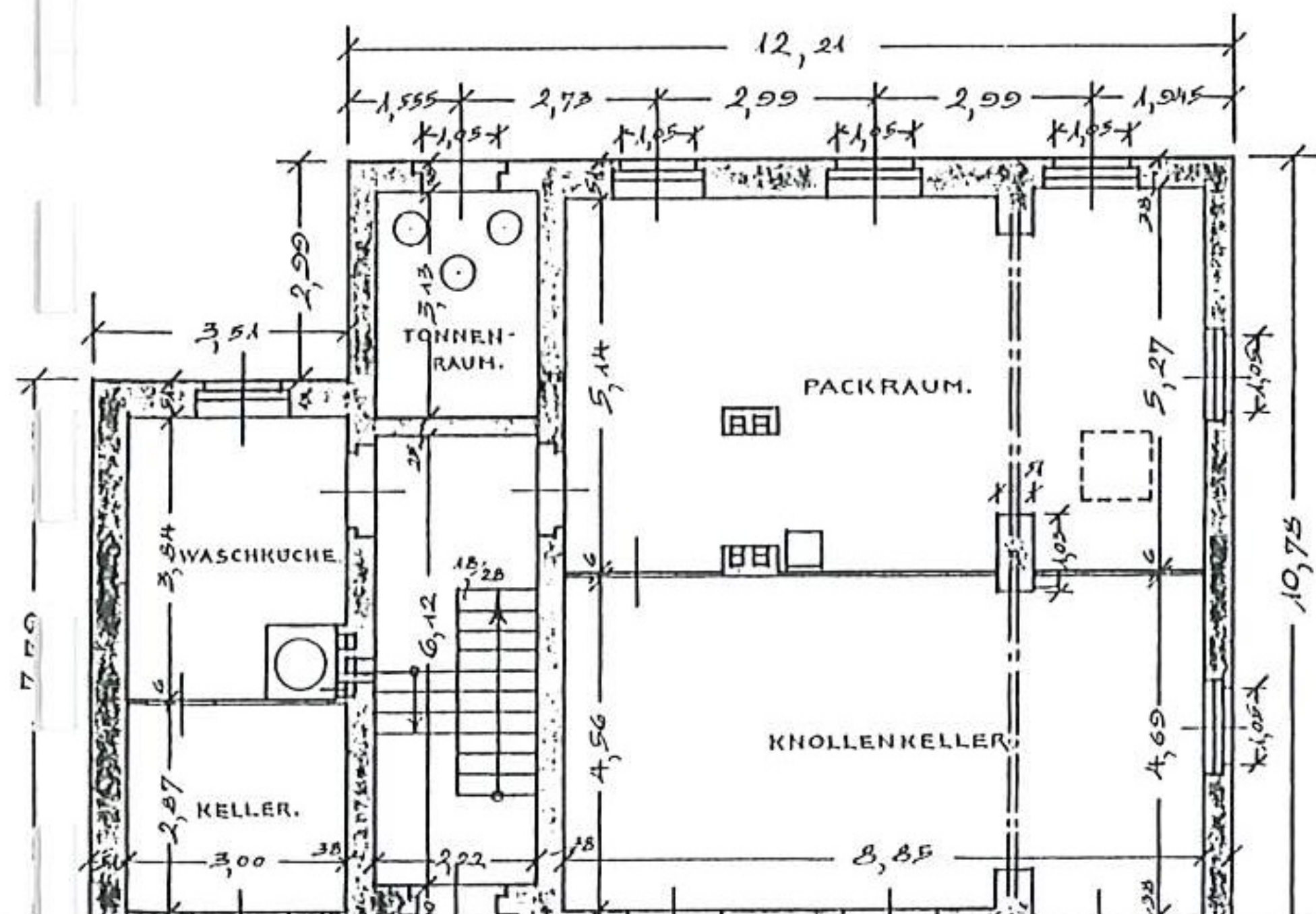
ERDGESCHOSS.

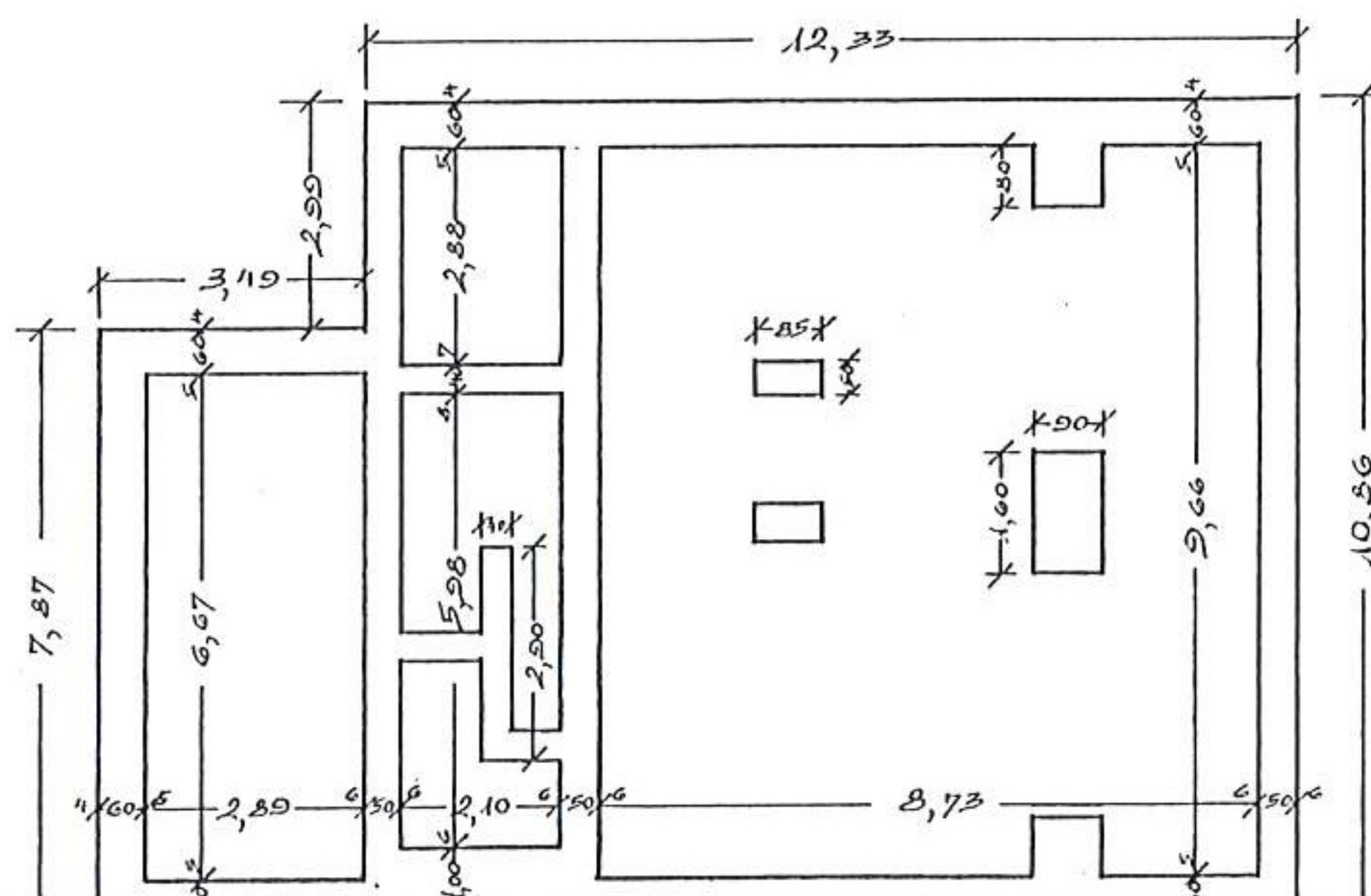
DACHGESCHOSS.

KELLERGESCHOSS.

GRUNDMAUERN.

7. Projekt autorstwa Charlota Cabanisa z 1907 roku domu dla pracowników Botanicznego Ogrodu Szkolnego, rzuty, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia

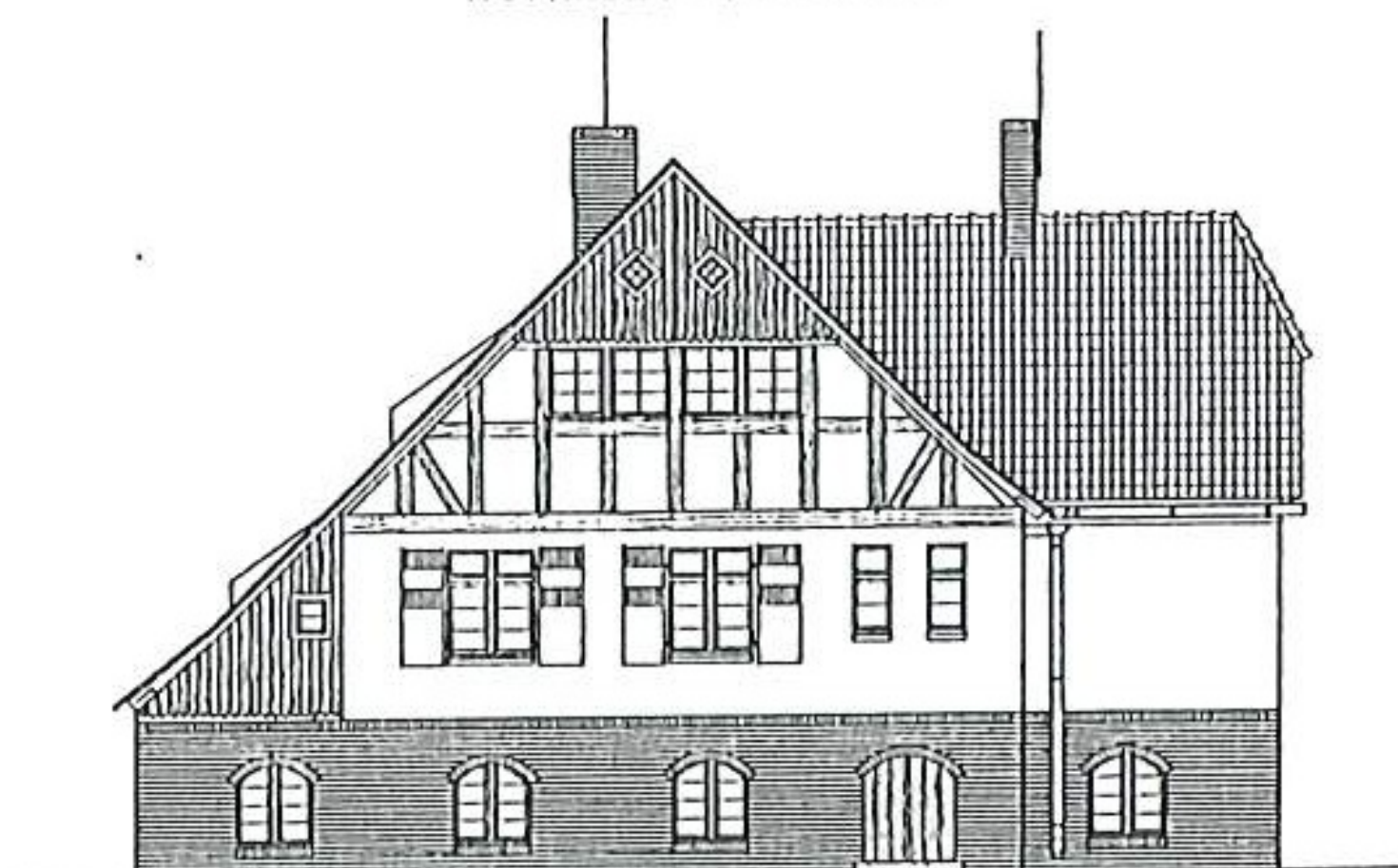
IM BOTANISCHEN SCHULGARTEN.

ABRECHNUNGS - ZEICHNUNG.

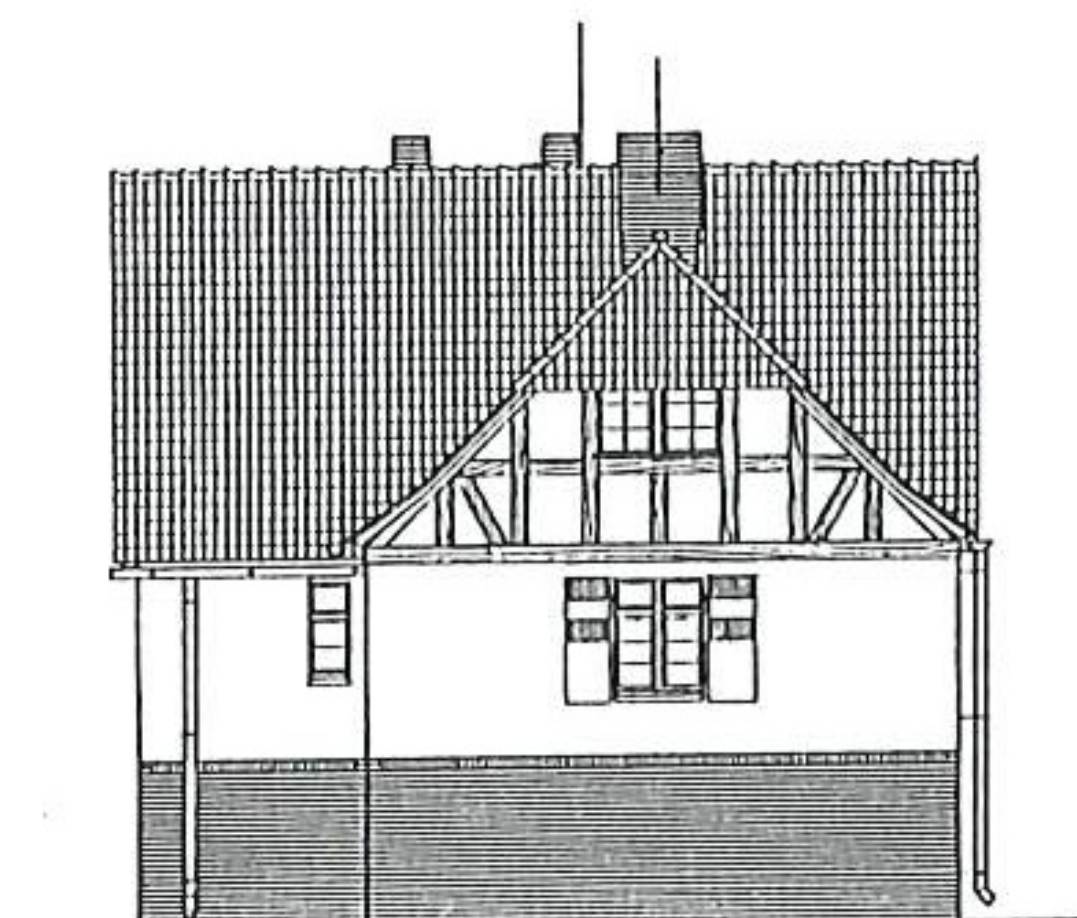
SÜDWEST - ANSICHT.

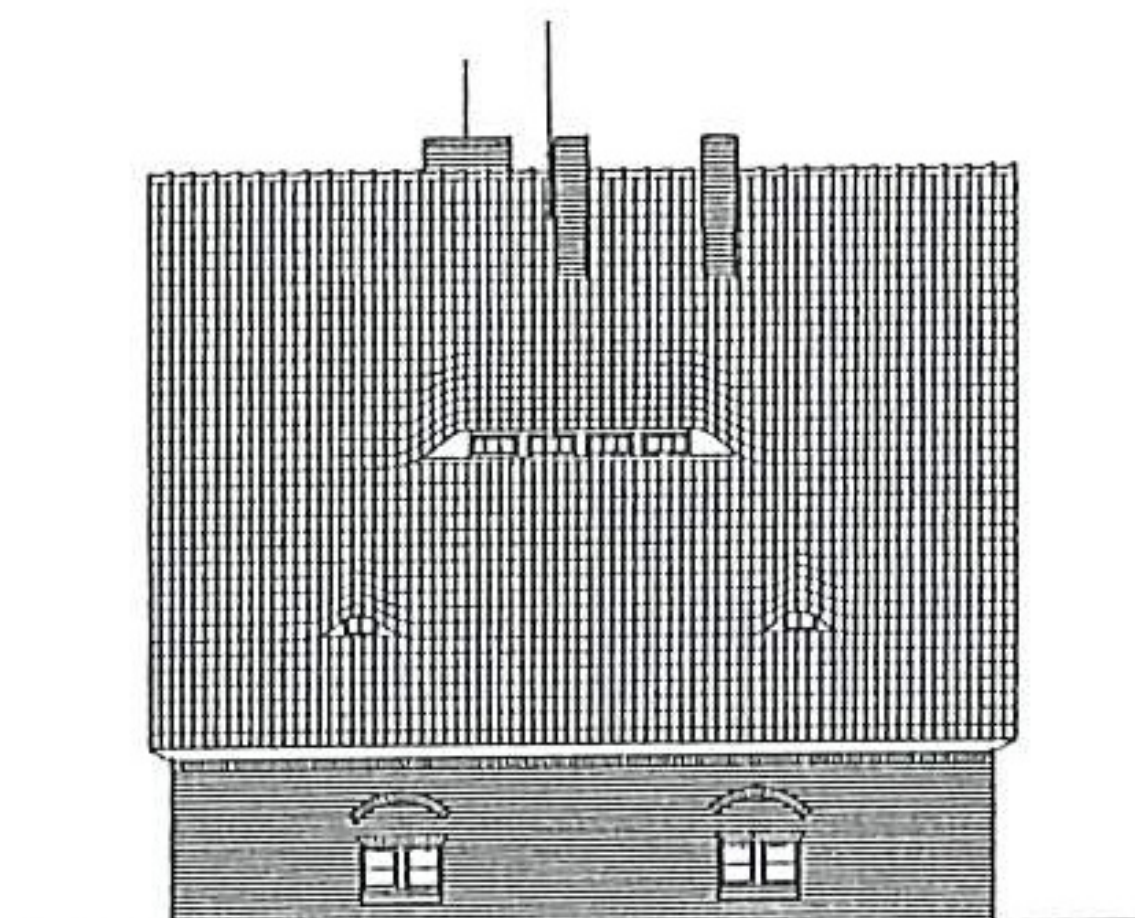
NORDOST - ANSICHT.

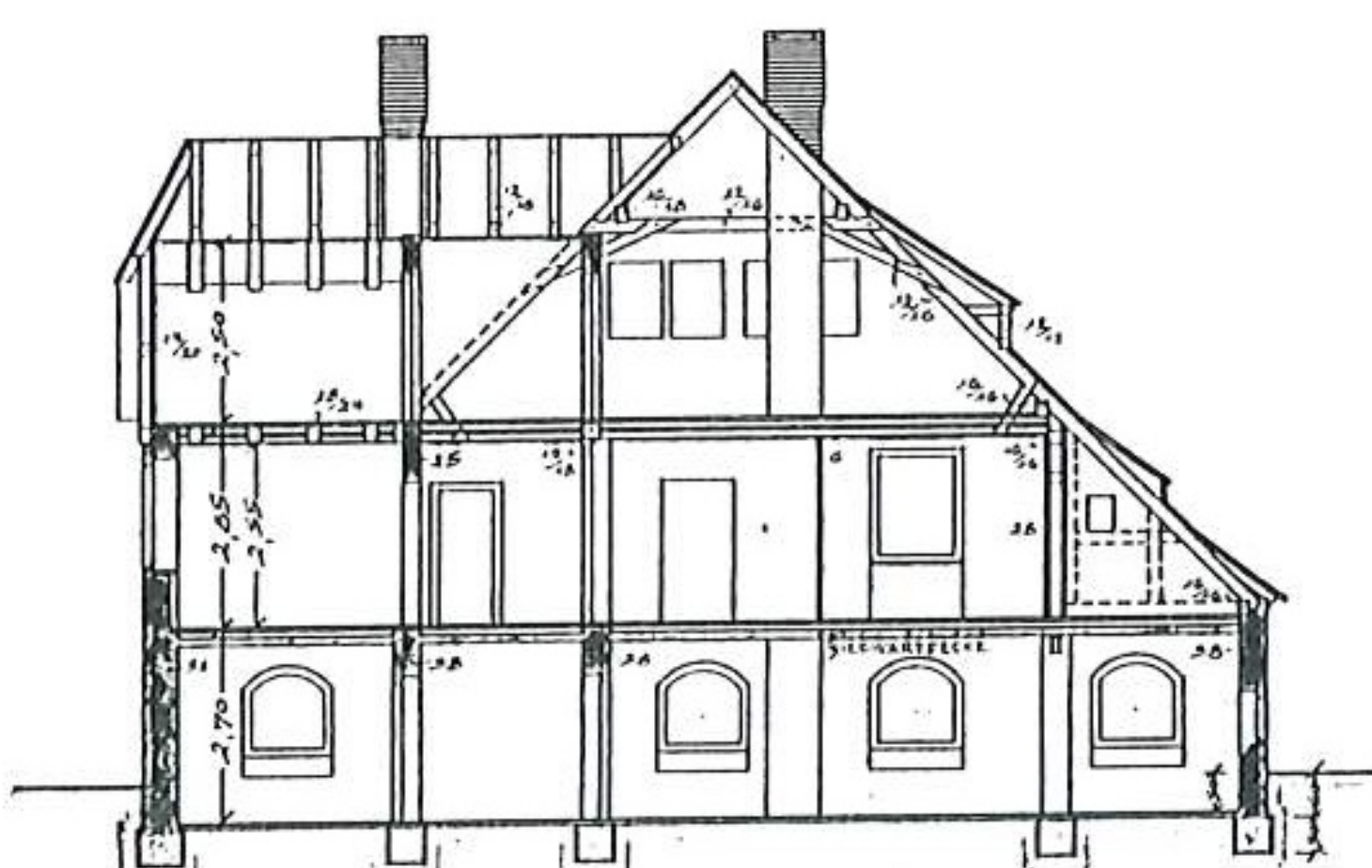
NORDWEST - ANSICHT.

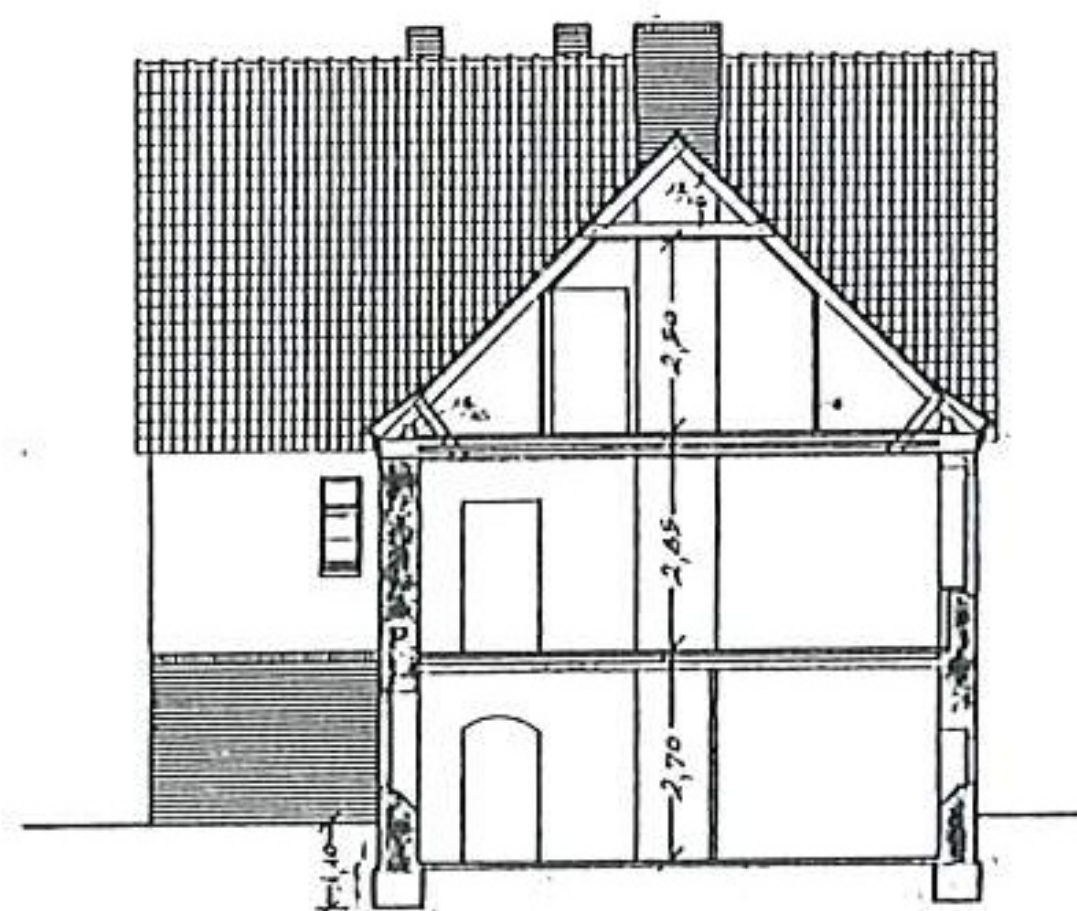
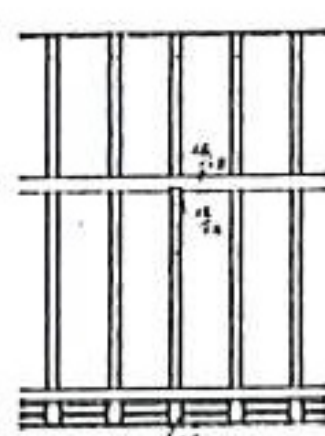
SÜDOST - ANSICHT.

SCHNITT A-B.

SCHNITT C-D.

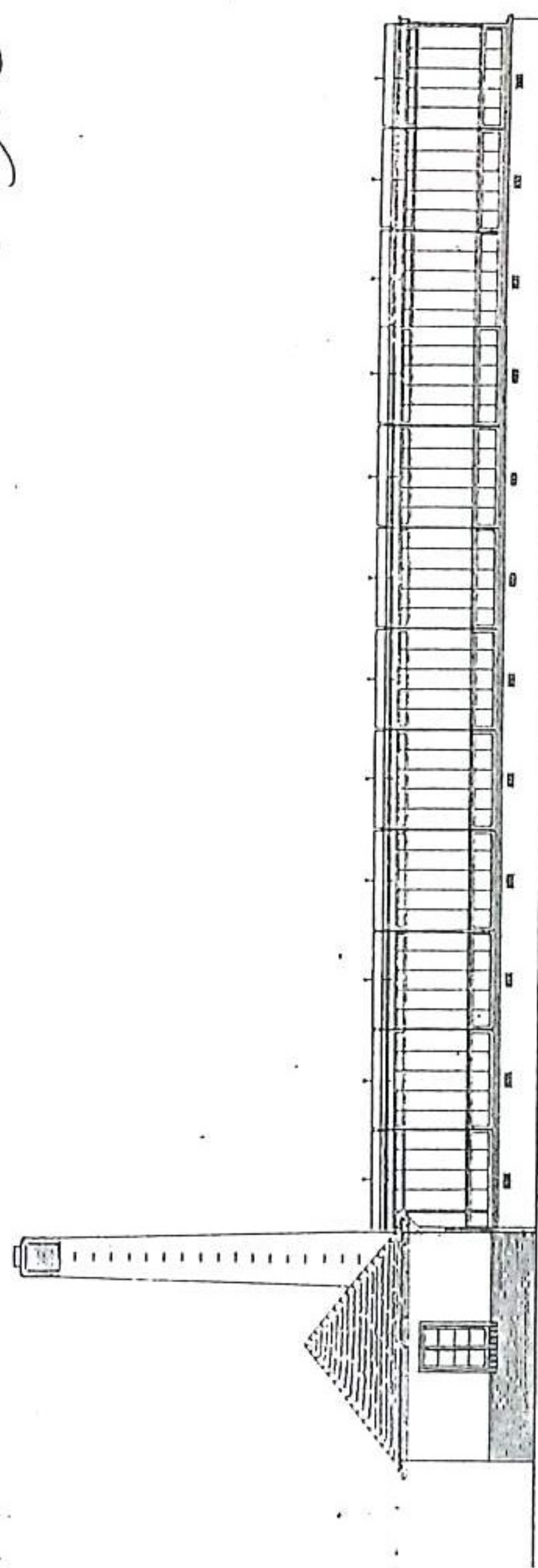

1:100.

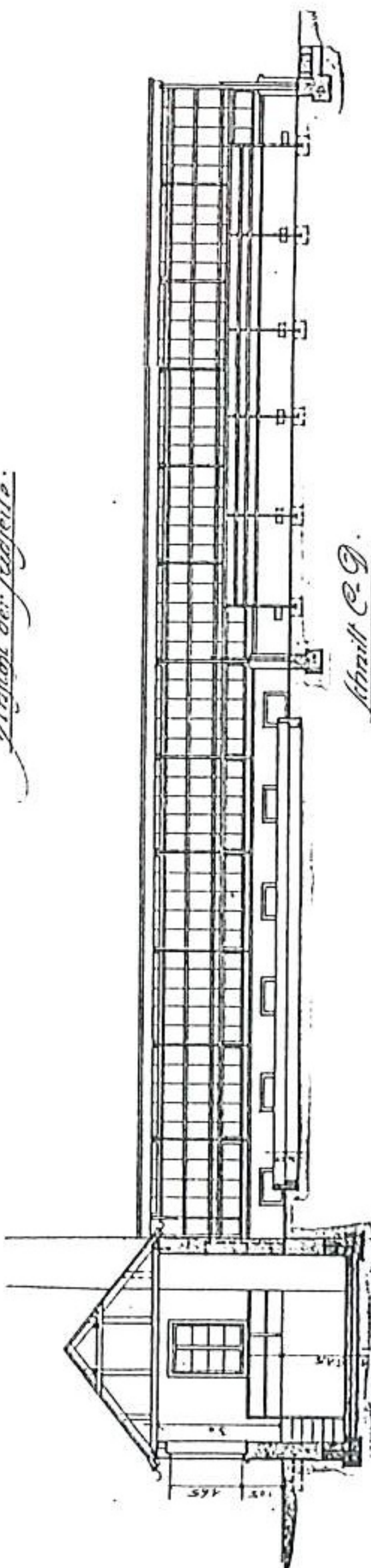
BRESLAU, DEN 9. I. 1907.
DER STADTBAURAT DER STADTBAUINSPECTOR
Stadtmann
GEH. BAURAT. *Cabanis.*

8. Projekt autorstwa Charlota Cabanisa z 1907 roku domu dla pracowników Botanicznego Ogrodu Szkolnego, widoki elewacji, przekroje, inwentaryzacja powykonawcza w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia

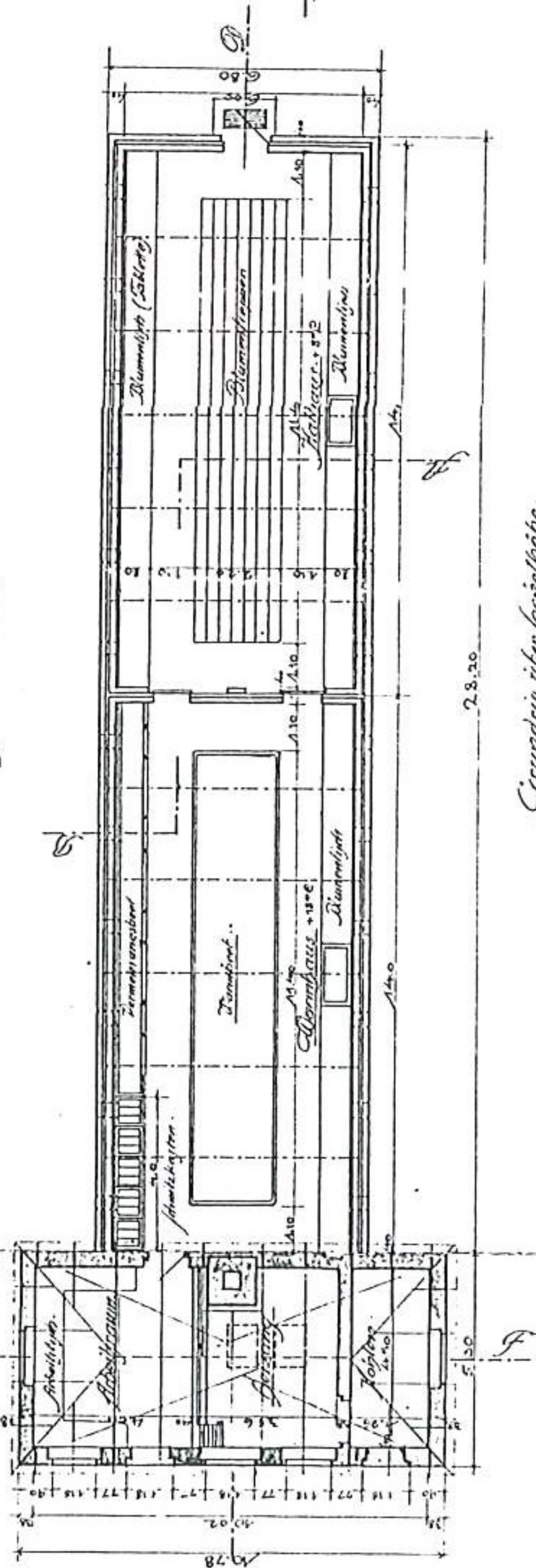
Heizungs- und Kesselhaus für den botanischen Schulgarten in Weinberg

Ausschnitt der Fassade.

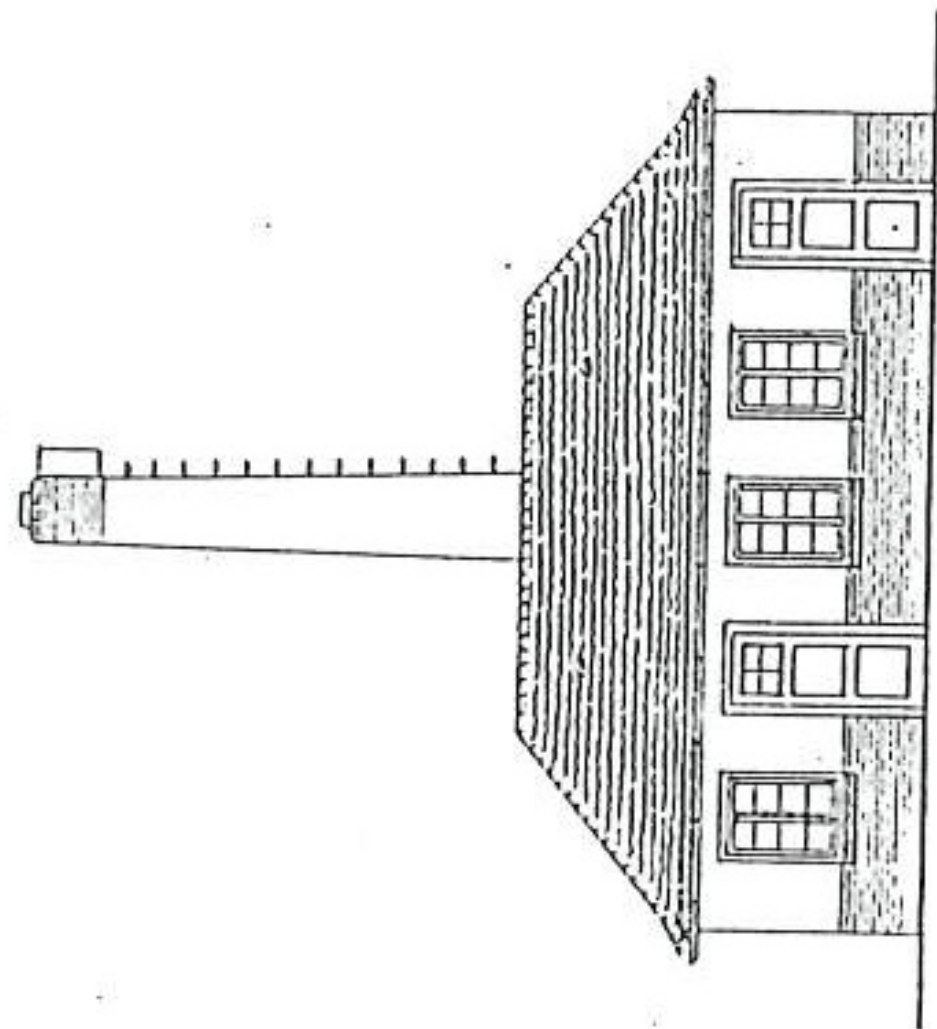

Schnitt C-D.

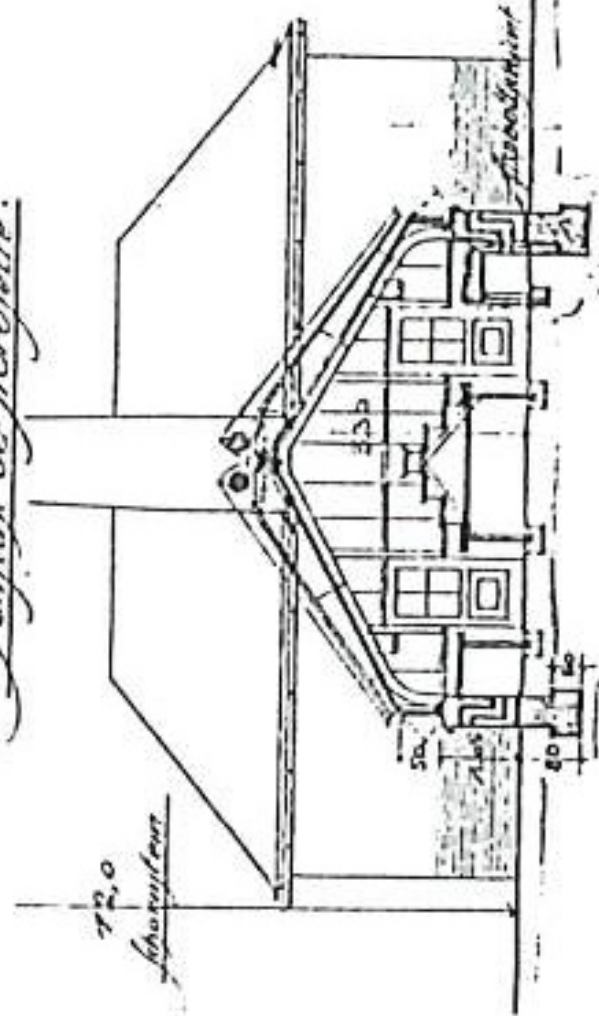

Grundriss über Fenstelhöhe.

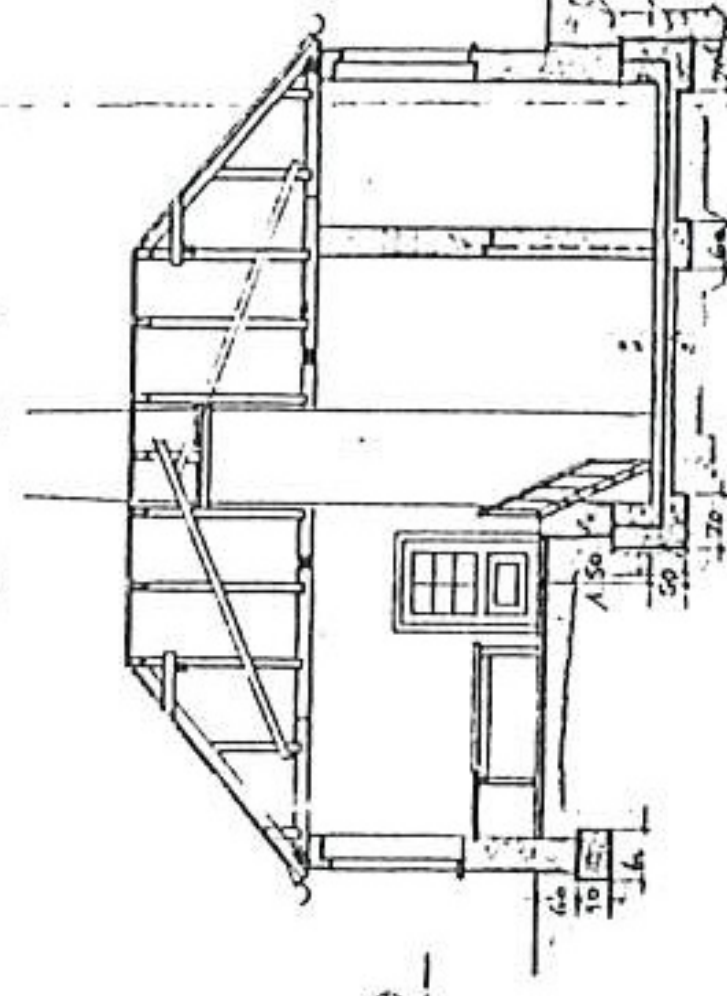
Maßstab 1:100.

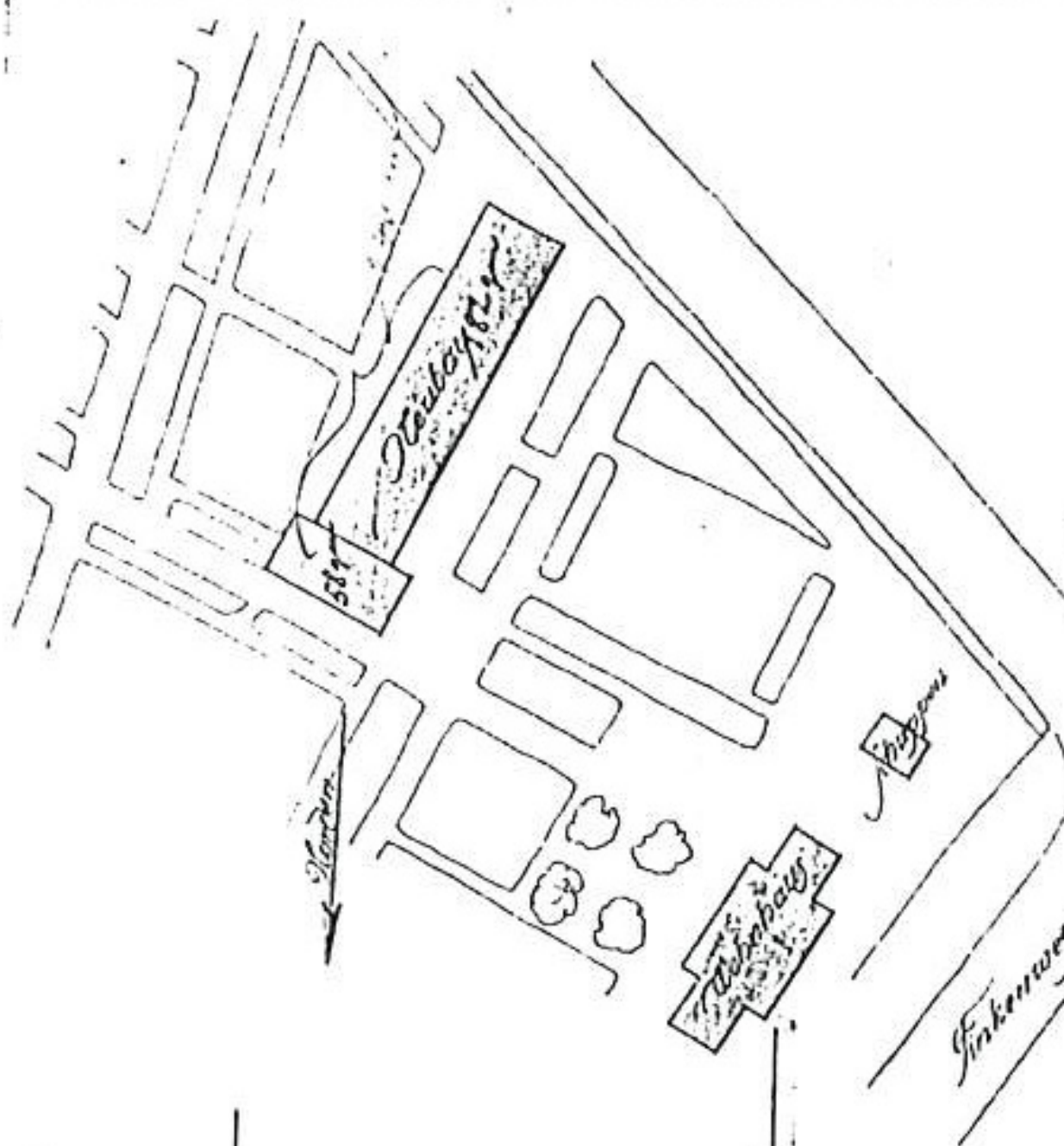
Ausschnitt der Fassade.

Schnitt A-B.

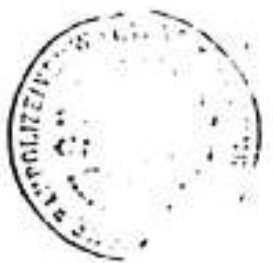
Schnitt E-F.

Lageplan 1:500.

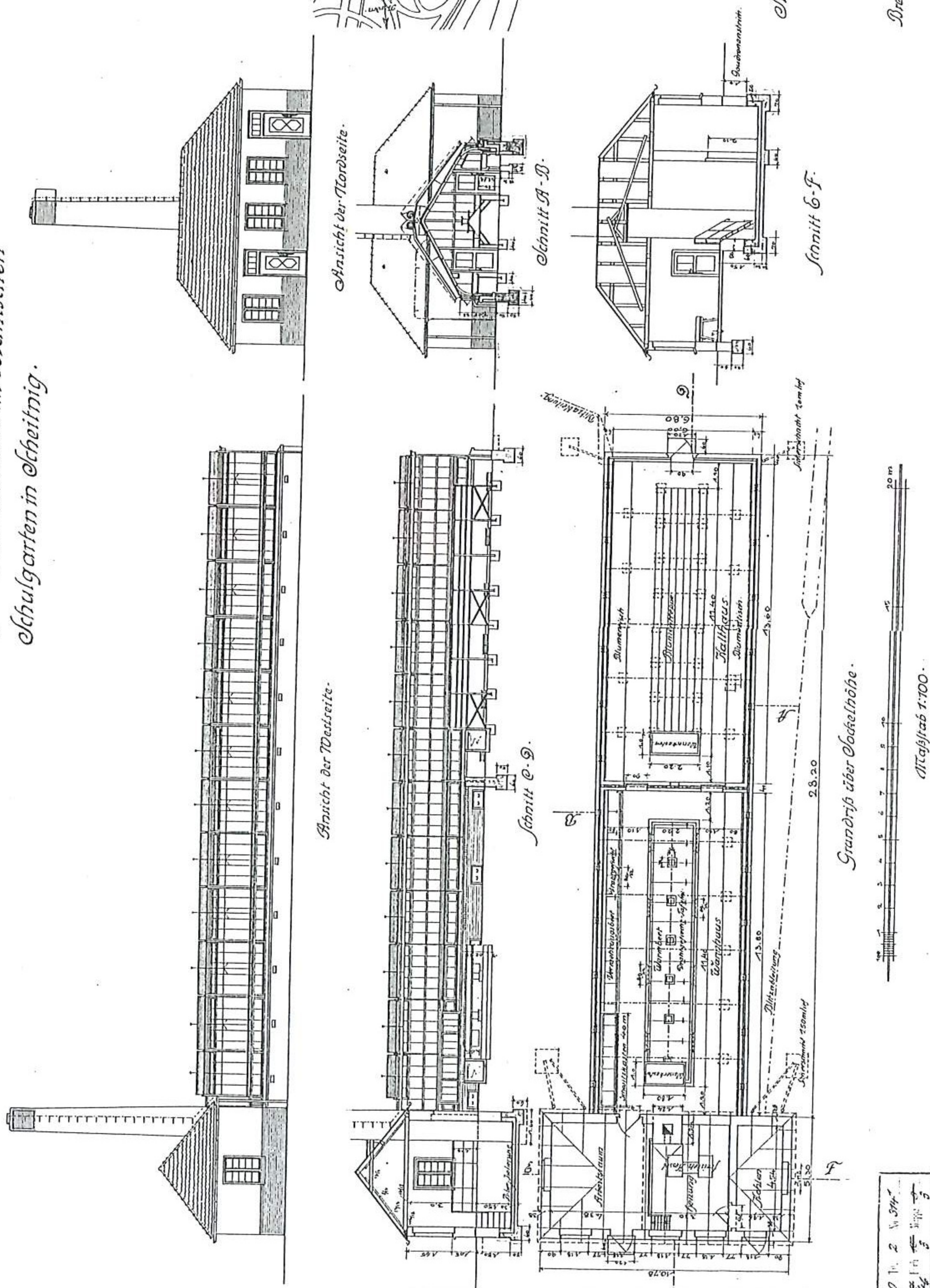
*Heizungs- und Kesselhaus
für den botanischen Schulgarten in Weinberg.
Stadtbaumeister: H. H.
W. H. H.
Stadtbaumeister.
Prüfung am 11. November 1912.*

*Genehmigt nach Muster des
Bauamtes P. T. H. H. H.
Bauamt H. H. H. H. H.
Stadtbaumeister.*

PI 1912

*Revisionszeichnung des Kulturhauses im botanischen
Schulgarten in Oelsnitz.*

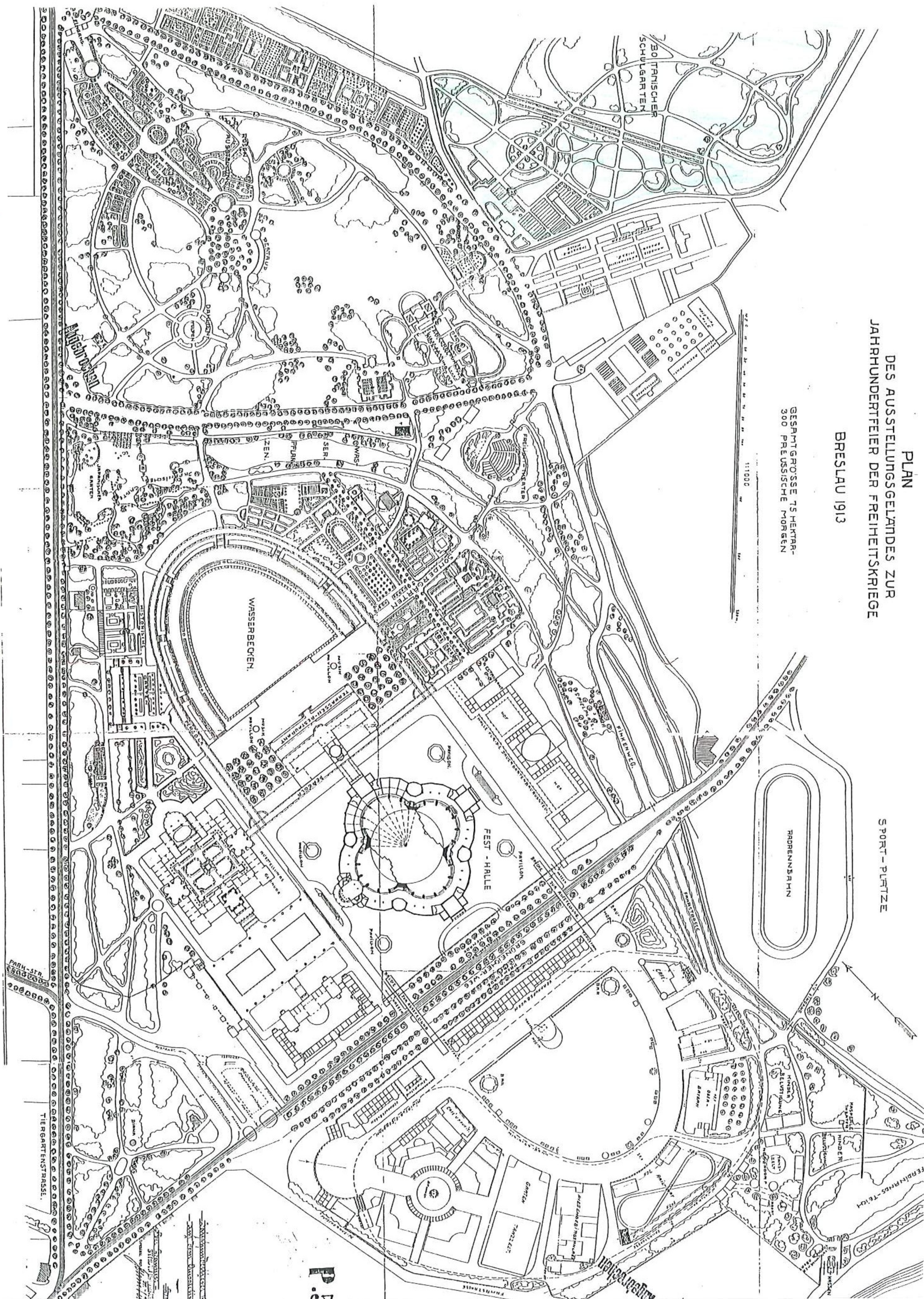
*Städtische Hochbauverwaltung.
Bauamt J. P. VI.
Kobauis
Magistratssekretär
Breslau, den 21. ten März 1914.*

PLAN
DES AUSSTELLUNGSGELANDES ZUR
JAHRHUNDERTFEIER DER FREIHEITSKRIEGE

BRESLAU 1913

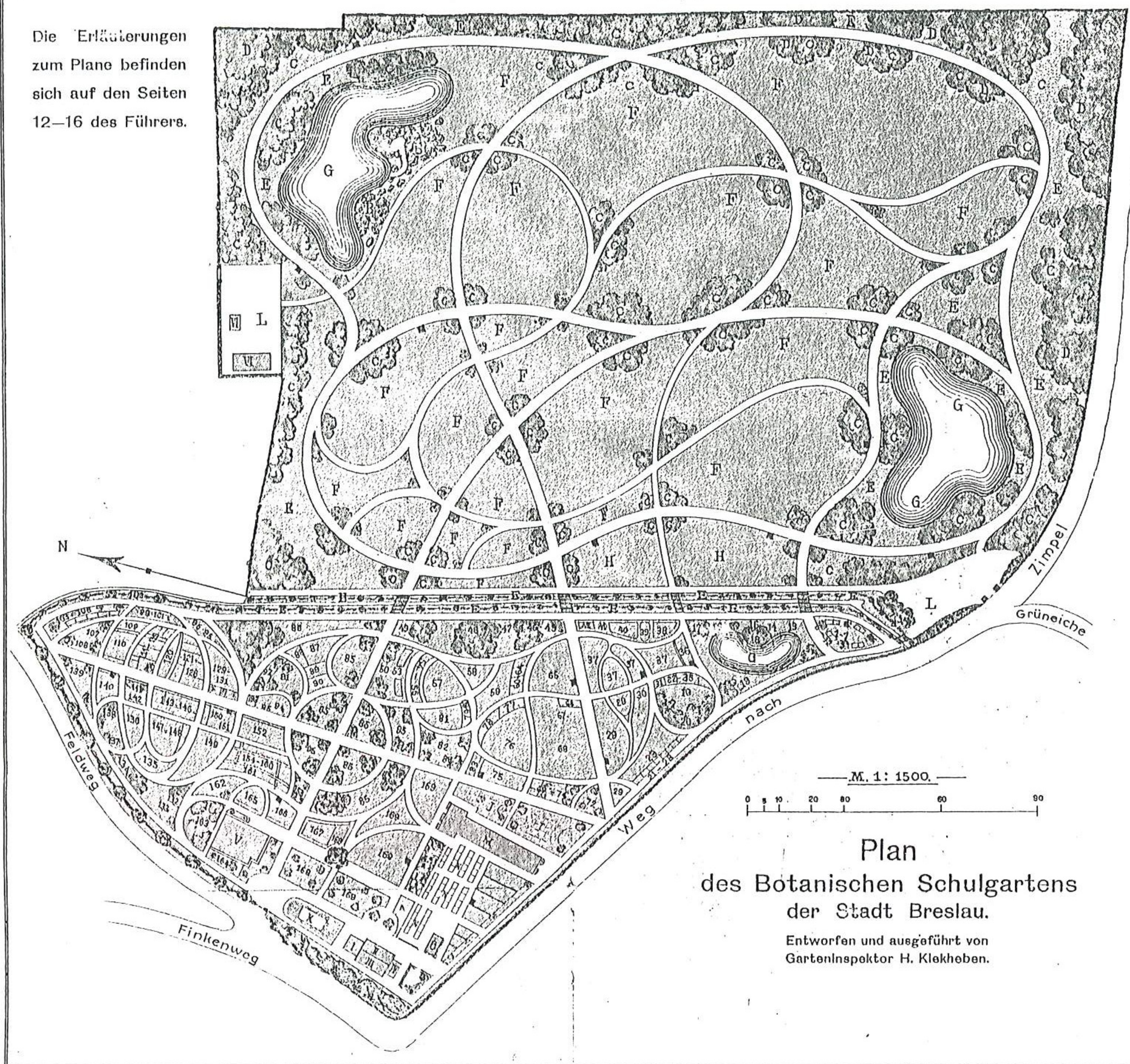
GESAMTGROSSE 75 Hektar-
300 PREUSSISCHE MORGEN

1:1000

11. Rozplanowanie Wystawy Stulecia z 1913 roku, z zaznaczonym Botanicznym Ogrodem Szkolnym w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia

Die Erläuterungen
zum Plane befinden
sich auf den Seiten
12–16 des Führers.

12. Projekt H. Klebhebena z 1912 rozplanowania Botanicznego Ogrodu Szkolnego na Wystawę Stulecia, wraz z opisem w: Schiff Julius, Führer durch den Botanischen Schulgarten der Stadt Breslau. Mit einem von Garten - Inspector H. Kickheben entworfenen und ausgeführten Plane des Gartens, Breslau 1913, w: Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Gabinet Śląsko - Łużycki syg. Yu 672a.

4. Pflanzengeographische Gruppen.

In den großen Universitätsgärten spielen Anlagen, in denen die für bestimmte Gebiete charakteristischen Pflanzen vereinigt werden, eine große Rolle. In unserem Garten gestatteten die Raumverhältnisse zunächst nur, eine Gruppe von wichtigen Alpenpflanzen zusammenzustellen, da diese ja wegen der Pracht ihrer Blüten und überhaupt wegen ihrer Anpassungen an die klimatischen Verhältnisse das allgemeine Interesse besonders in Anspruch nehmen. Sie befindet sich zwischen der Unterrichtsallee und dem Gewächshause (A) und enthält Sträucher und Halbsträucher wie *Betula nana*, die Zwergbirke, die rostfarbige wie die raue Alpenrose und *Dryas octopetala*, die achtblättrige Silberwurz, ferner krautartige Pflanzen als Edelweiß, Steinbreche, Enziane, Primeln, Fetthennen und Asten.

Auf zwei Anhöhen im hinteren Teile des Gartens in der Nähe des nördlichen Teiches werden gegenwärtig zwei weitere derartige Gruppen angelegt, die eine soll die Pflanzen des schlesischen Vorgebirges, die andere die eigentliche Riesengebirgsflora enthalten, wie sie in den höheren Teilen des Riesengebirges zu finden ist (B).

B. Erläuterungen

zum Plane des Botanischen Schulgartens.

Pflanzen-System.

Archegoniatae.

Bryophyta.

Marchantiales.

1. Ricciaceae.

2. Marchantiaceae.

Jungermanniales.

3. Jungermanniaceae.

Sphagnales.

4. Sphagnaceae.

Acrocarni.

5. Bryaceae.

Pleurocarpi.

6. Polytrichaceae.

7. Hypnaceae.

Pteridophyta.

Filicales-Leptosporangiatæ.

8. Polypodiaceae.

9. Osmundaceae.

10. Marsiliaceae.

11. Salviniaceae.

Ophioglossales.

12. Ophioglossaceae.

13. Equisetaceae.

14. Lycopodiaceae.

15. Selaginellaceae.

16. Isoëtaceae.

Equisetales.

Lycopodiales-Eligulatae.

Lycopodiales-Ligulatae.

Phanerogamae.

Gymnospermae.

Ginkgoales.

17. Ginkgoaceae.

18. Taxaceae.

19. Pinaceae.

20. Gnetales.

Angiospermae.

Monocotyledoneae.

Pandanales.

21. Typhaceae.

22. Sparganiaceae.

23. Potamogetonaceae.

24. Aponogetonaceae.

25. Scheuchzeriaceae.

26. Alismataceae.

27. Butomaceae.

28. Hydrocharitaceae.

29. Gramineae.

30. Cyperaceae.

31. Palmae.

32. Araceae.

33. Lemnaceae.

34. Commelinaceae.

35. Pontederiaceae.

36. Juncaceae.

37. Liliaceae.

38. Amaryllidaceae.

39. Dioscoreaceae.

40. Iridaceae.

41. Cannaceae.

42. Orchidaceae.

Scitamineae.

Microspermae.

Dicotyledoneae.

Archichlamydeae.

43. Piperaceae.

44. Chloranthaceae.

45. Juglandaceae.

Piperales.

Juglandales.

Myricales.
Salicales.
Fagales.

Urticales.

Proteales.
Santalales.
Aristolochiales.
Polygonales.
Centrospermae.

Ranales.

Rhoeadales.

Sarraceniales.

Rosales.

Geraniales.

Sapindales.

46. Myricaceae.
47. Salicaceae.
48. Betulaceae.
49. Fagaceae.
50. Ulmaceae.
51. Moraceae.
52. Cannabaceae.
53. Urticaceae.
54. Proteaceae.
55. Loranthaceae.
56. Aristolochiaceae.
57. Polygonaceae.
58. Chenopodiaceae.
59. Amarantaceae.
60. Nyctaginaceae.
61. Phytolaccaceae.
62. Aizoaceae.
63. Portulacaceae.
64. Basellaceae.
65. Caryophyllaceae.
66. Nymphaeaceae.
67. Ceratophyllaceae.
68. Ranunculaceae.
69. Lardizabalaceae.
70. Berberidaceae.
71. Menispermaceae.
72. Magnoliaceae.
73. Calycanthaceae.
74. Lauraceae.
75. Papaveraceae.
76. Cruciferae.
77. Capparidaceae.
78. Resedaceae.
79. Sarracenaceae.
80. Droseraceae.
81. Crassulaceae.
82. Saxifragaceae.
83. Hamamelidaceae.
84. Platanaceae.
85. Rosaceae.
86. Leguminosae.
87. Geraniaceae.
88. Oxalidaceae.
89. Tropaeolaceae.
90. Linaceae.
91. Rutaceae.
92. Simarubaceae.
93. Polygalaceae.
94. Euphorbiaceae.
95. Callitrichaceae.
96. Buxaceae.
97. Empetraceae.

98. Anacardiaceae.
99. Aquifoliaceae.
100. Celastraceae.
101. Staphyleaceae.
102. Aceraceae.
103. Hippocastanaceae.
104. Sapindaceae.
105. Melianthaceae.
106. Balsaminaceae.
107. Rhamnaceae.
108. Vitaceae.
109. Tiliaceae.
110. Malvaceae.
111. Dilleniaceae.
112. Theaceae.
113. Guttiferae.
114. Tamaricaceae.
115. Cistaceae.
116. Violaceae.
117. Passifloraceae.
118. Loasaceae.
119. Begoniaceae.
120. Cactaceae.
121. Thymelaeaceae.
122. Elaeagnaceae.
123. Lythraceae.
124. Punicaceae.
125. Myrtaceae.
126. Oenotheraceae.
127. Haloragidaceae.
128. Hippuridaceae.
129. Araliaceae.
130. Umbelliferae.
131. Cornaceae.

Opuntiales.
Myrtiflorae.

Umbelliflorae.

Metachlamydeae (Sympetalaee).

Ericales.

132. Clethraceae.
133. Piroolaceae.
134. Ericaceae.
135. Primulaceae.
136. Plumbaginaceae.
137. Ebenaceae.
138. Styracaceae.
139. Oleaceae.
140. Gentianaceae.
141. Loganiaceae.
142. Apocynaceae.
143. Asclepiadaceae.
144. Convolvulaceae.
145. Polemoniaceae.
146. Hydrophyllaceae.

Primulales.
Plumbaginiales.
Ebenales.

Contortae.

Tubiflorae.

- 147. Boraginaceae.
- 148. Verbenaceae.
- 149. Labiatae.
- 150. Nolanaceae.
- 151. Solanaceae.
- 152. Scrophulariaceae.
- 153. Bignoniaceae.
- 154. Pedaliaceae.
- 155. Martyniaceae.
- 156. Orobanchaceae.
- 157. Gesneraceae.
- 158. Lentibulariaceae.
- 159. Globulariaceae.
- 160. Acanthaceae.
- 161. Plantaginaceae.
- 162. Rubiaceae.
- 163. Caprifoliaceae.
- 164. Adoxaceae.
- 165. Valerianaceae.
- 166. Dipsacaceae.
- 167. Cucurbitaceae.
- 168. Campanulaceae.
- 169. Compositae.

Plantaginales.
Rubiales.

Cucurbitales.
Campanulatae.

A. Alpenpflanzen. B. Riesengebirgsflora. C. Arboretum. D. Waldflora. E. Wiesenflora. F. Lehrpflanzen für den Klassenunterricht. G. Sumpf- und Wasserpflanzen.	H. Anzucht- und Versuchsbeete. J. Nutz- und Zierpflanzen. K. Rosen. L. Erdmagazin. M. Gewächshaus. N. Frühbeetkästen. O. Verpflanzhalle.

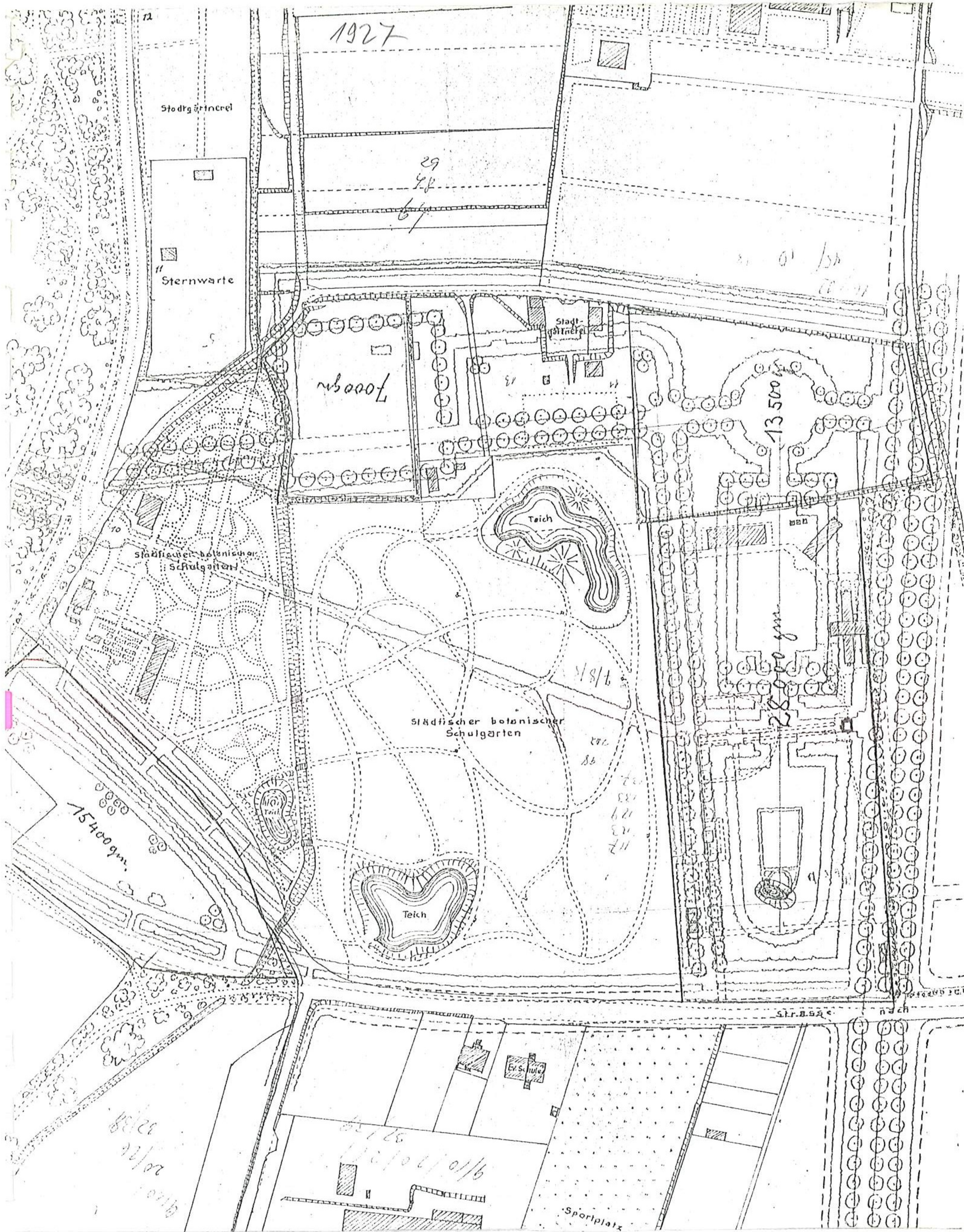
I. Amtszimmer des Garteninspektors. II. Unterrichtshalle. III. Gerätekammer.	IV. Abort. V. Wohnhaus für Gartengehilfen und Gartenvorarbeiter. VI. Schuppen.

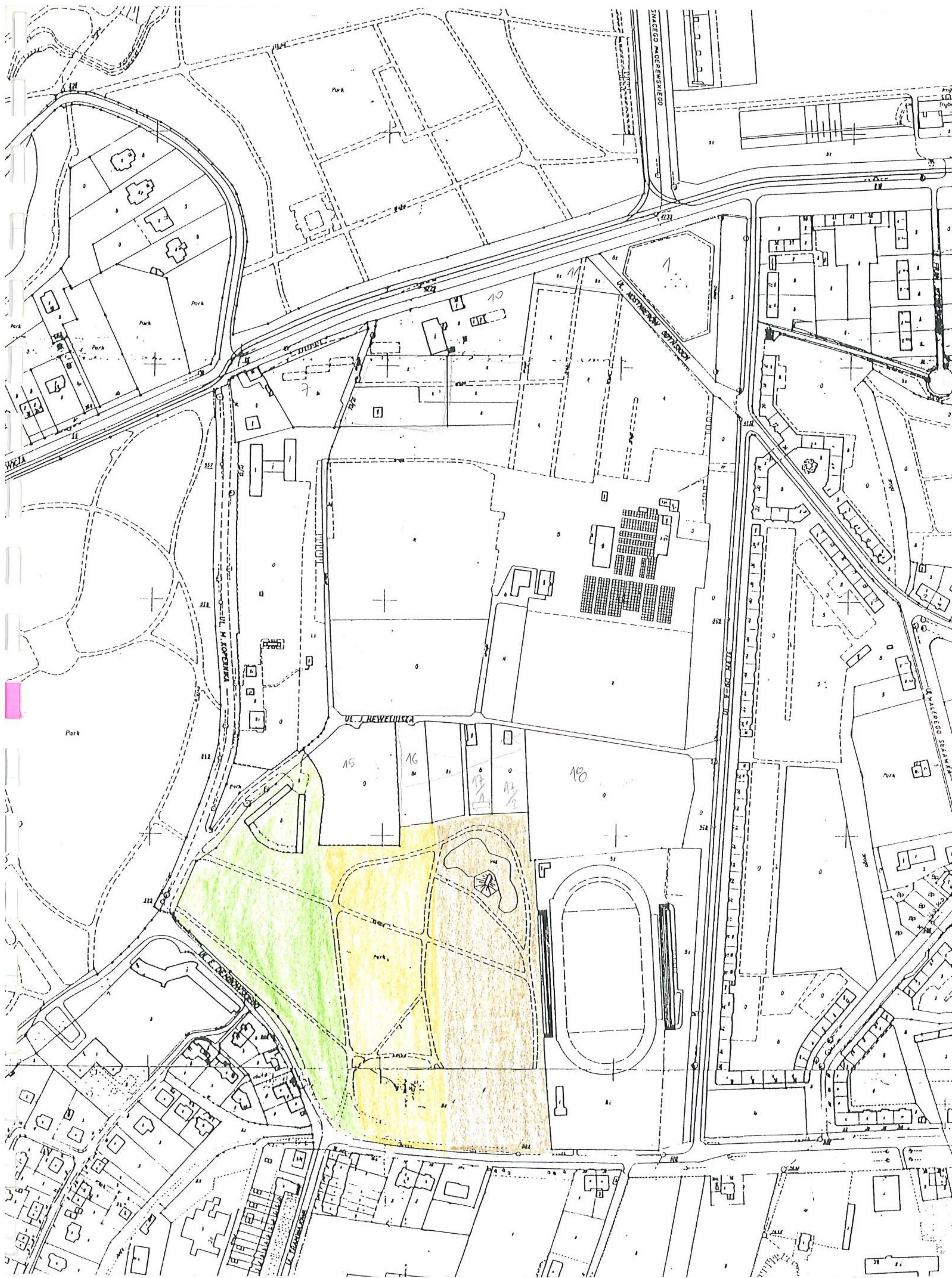
Wasserbehälter.

Druck von R. Nischkowsky in Breslau.

Stadtbibl. 27.11.13
BRESLAU

13. Projekt Botanicznego Ogrodu Szkolnego z 1927 roku z niezrealizowanym rozplanowaniem obecnego stadionu sportowego, w: Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia

14. Mapa sekcijna Miasta Wrocławia, stan obecny, z zaznaczonym rozwojem przestrzennym dawnego Botanicznego Ogrodu Szkolnego

1887 r.

1898 r.

1905 r.